

Svégel: Anyaság – [Motherhood]

<https://doi.org/10.59531/ots.2025.3.1.231-260>

- 231 -

ANYASÁG ÉS GYEREKNEVELÉS A PROFESSZIONALIZÁCIÓ ÉS A POLITIKA SZORÍTÁSÁBAN

PIKLER EMMI MUNKÁSSÁGA

[MOTHERHOOD AND CHILD-REARING IN THE GRIP OF
PROFESSIONALISATION AND POLITICS.

THE WORK OF EMMI PIKLER]

SVÉGEL FANNI

<https://orcid.org/0000-0001-5210-0546>

Eötvös Loránd University Faculty of Humanities

svegelfanni@gmail.com

Abstract. The study examines the life and work of Emmi Pikler (1902–1984), one of the most prominent infant care specialists in 20th-century Hungary. As a physician and an expert in child care, Pikler significantly influenced the development of infant care practices and infant homes in the post-World War II era. Based on life-history interviews with Pikler, her publications, and other personal sources, the study outlines her conceptual framework for child-rearing. Following an exploration of her early inspiration from reform pedagogy and the evolution of her methods as a family physician, I analyze her professional contributions through her child-rearing publications. Furthermore, two antagonistic aspects of her work – the principles of cry it out and scheduled breastfeeding – are examined within the context of contemporary pedagogical trends during World War II and the socialist period. Finally, the study addresses one of the ignored and painful episodes in the history of the Lóczy Infant Home, closely associated with Pikler’s legacy: the experiences of infants separated from their families for political reasons, reconstructed through various personal recollections.

Keywords. Emmi Pikler, early childhood education, Pikler method, motherhood, Lóczy Infant Home

Bevezetés

A tanulmány a 20. századi Magyarország egyik legismertebb női csecsemőgondozó szakemberével, Pikler Emmi (1902-1984) életével és munkásságával foglalkozik, aki orvosként és gyermekgondozási szakemberként is jelentős befolyással bírt a csecsemőgondozásra és a csecsemőotthonok fejlődésére a második világháború utáni időszakban.¹ Annak ellenére, hogy a szocialista Magyarország egyik legbefolyásosabb gyermekgondozási szakértője volt, Pikler Emmi életét és munkásságát még nem tárgyalták

Opuscula Theologica et Scientifica 2025 3(1): 231-260.

A Wesley János Lelkészképző Főiskola Tudományos Közleményei

[Scientific Journal of John Wesley Theological College]

<https://opuscula.wjlf.hu> • ISSN 2939-8398 (Online)

átfogó módon, interdiszciplináris keretek között. A tanulmányban egy Pikler Emmivel 1983-ban készített életútinterjú,² publikációi és egyéb személyes források alapján rajzolom meg a gyereknevelésről alkotott elképzeléseit, és a korai kommunista politikai rendszer egyik tragikus pontját, amely az egymásba fonódó és egymásnak ellentmondó emlékek révén meghatározza Pikler emlékezetét is (Pető, 2023).

A női életrajzok egyik fontos értelmezési kerete az emlékezetpolitikai keretezés, vagyis, hogy ki, mikor, mire emlékszik a főhős életéből, mit és miért tart fontosnak megemlíteni vagy elhallgatni (Pető, 2020). Pikler Emmi emlékezetének elsődleges őrzője az általa létrehozott intézmény, a Pikler Intézet és lánya, Tardos Anna voltak. Pikler munkásságáról túlnyomó részt a saját intézete publikált, számukra kedvező megítélésű anyagokat, de kritikai tanulmány nem készült sem módszeréről, sem életéről (Tényi, és mti 2021.; Czimmek, 2015). A nemzetközi szintén is jelentős Pikler Intézet nem nézett szembe az alapítója múltjának bizonyos aspektusaival, sem a Lóczy korai történetének sötét foltjaival, így az elhallgatás szerves részévé vált a Pikler-mítosznak, amelyet eddig csupán néhány visszaemlékező és történész tört meg. Az ötvenes évek politikai küzdelmeiben való részvétele azonban nem fonódott össze szakmai megítélésével (Pető, 2020.; Varsa, 2021).

Reformirányzatok a 20. század első felében

Emilie Madeleine Reich 1902-ben Bécsben született, a zsidó származású asztalos Heinrich Reich és az óvónő Hermine Frankenstein gyermekeként. A család 1908-ban Budapestre költözött, így Reich Emmi alap- és középfokú iskoláit Magyarországon végezte. Osztrák rokonai segítségével a bécsi Egyetemi Gyermekklinikán végezte orvosi tanulmányait az 1920-as években. Mesterei az immunológia területén is elismert Clemens von Pirquet gyerekorvos és Hans Salzer sebész voltak. Pirquet pedagógiájának lényege a betegségek megelőzésére épült, így nagy hangsúlyt fektetett a szabad mozgás fontosságára az egészség fenntartása érdekében, valamint a stressz szervezetre gyakorolt hatásának vizsgálatára. Hasonlóképpen, Salzer az egyén holisztikus gyógyítására fókuszált, nem az adott betegség tüneteinek kezelésére. Pikler tőle tanulta meg, hogy a gyerekekkel kialakított partneri viszony, a kooperáció nagyban segíti a gyerekek félelmének legyőzését és könnyebben elvégezhetővé teszi a vizsgálatokat. Tehát az egyetemi tanulmányai alatt az egészséghöz és betegséghez való viszony tekintetében a megelőzés (profilaxis) és az egészséges életmódra nevelés volt hangsúlyos. Az egyetemi éve során kapcsolatba került a freudi iskolával, és saját bevallása szerint Bécsben tanulta meg, hogy a gyereket önálló, tudattal rendelkező egyéniségként kell kezelni (Tényi és mti, 2021: 24).

Későbbi munkásságának egyik sarokpontja a mozgáskultúra reformmozgalmaihoz kapcsolódik. Pikler Emmi az egyetemi tanulmányai időszakában rendszeresen eljárt ritmikus gimnasztika órákra Bécsben, és érdekelt a mozgás, a torna egészségre gyakorolt

hatása. A test és a természetes kifejezőmódok fontossága a két világháború közötti időszakban az avantgárd művészetben és a munkástehtkultúrában is domináltak (Csatlós, 2012). Az Isadora Duncan nevével fémjelzett a mozgás- és mozdulatművészetben a test szabadsága kapott hangsúlyt. Az új típusú testkultúra Magyarországon Madzsarné Jászi Alice révén került be a köztudatba, aki megalkotta a terhestorna tudományos módszertanát (Borgos, 2013; Madzsarné Jászi, 1929). Ekkor a szabad mozgás fontossága nemzetközi szinten jelen volt a gyermeknevelés területein is, például Maria Montessori munkásságában, ahol a mozgásfejlesztés, a mozgásfejlesztő eszközök használata, a szabad tevékenység és játék központi szerepet kaptak, azonban a pszichológiai fejlődésre is nagy hangsúlyt fektetett, a gyermeket helyezte a pedagógiája középpontjába. Ettől eltérően, a gyerekközpontú, személyiségközpontú pedagógia pszichológiai aspektusai háttérbe szorultak Pikler esetében. Ahogy azt később, a könyvei elemzése során látni fogjuk, Pikler inkább a biológiai szükségletek és fejlődés tekintetében volt úttörő, de nem fordított kiemelt figyelmet a gyermeklélektanra, ám nem is hanyagolta el teljesen.

Pikler Emmi módszerének kialakulására a kortárs német holisztikus testkultúrával foglalkozó szakemberek is hatással voltak. A tanárnő Elsa Gindler és a zeneszerző Heinrich Jakoby mozgásművészeti kollaborációja egy új típusú gimnasztikát hozott létre az 1920-as években, ami a szabad mozgáson alapult. Tanítványuk, Elfride Hengstenberg berlini gimnasztikatanár 1935 és 1938 között Pikler Emmi meghívására Budapesten tartott nyári tanfolyamokat. Hengstenberg arra bízta a kurzusán résztvevőket, hogy szabadon kísérletezzenek a mozgásformákkal, mozdulatokkal, ami ellentétes volt a kötött mozdulatsorokra épülő tornagyakorlatokkal. A tanárnő magával hozott egy fotóalbumot is Budapestre, ami a saját kurzusain részt vevő gyerekeket ábrázolta mozgás közben (Czímek, 2015: 57-62). A tapasztalatcsere meghatározónak bizonyult Pikler harmincas évek közepén formálódó szemléletéhez. Az anatómiai ismeretek, a természetes mozdulatok és organikus tárgyak segítségével való önálló fejlődést Pikler a saját, gyerekekkel foglalkozó praxisába ültette át. A kisgyerekek mozgásfejlődéséhez és motoros képességeik kialakulásához ugyanis az egyensúlyt és a gravitáció is fontosnak bizonyult, amelyet a modern gimnasztika révén be tudott építeni módszerébe. Feltételezhetjük továbbá, hogy Hengstenberg fotóalbuma is hatással volt Pikler Emmi gondolkodására, és ez inspirálta későbbi kollaborációt Reismann Marian fotóművésszel.

Bár Pikler a német nyelvterület szakértőivel állt szorosabb kapcsolatban, nem feledkezhetünk meg a szovjet pedagógia reformjáról sem. Több ponton megfigyelhető – például a fájdalom nélküli szülés esetében is –, hogy a „nyugati” (angol, francia, német és osztrák) és a szovjet tudományosság hasonló időben, egymástól függetlenül produkált hasonló fejlődési eredményeket (Michaels, 2014). A gyermekgondozás- és nevelés társadalmasítása mellett lándzsát törő bolsevik szakemberek a gondozási intézmények

(bölcsőde, óvoda) fejlesztésében látták a megoldást a nők terheinek enyhítésére. Az ideológiai elgondolások mellett a higiéniai megfontolások is közre játszottak az intézmények modernizálásában és elterjesztésében. Dora Lazurkina (1884-1974) a Leningrádi Állami Pedagógiai Intézet igazgatója például a szabad nevelődés mellett foglalt állás, amelyet az új típusú állampolgárok nevelése szempontjából fogalmazott meg. Tehát a forradalmat követő szovjet társadalomépítés eszméje összekapcsolódott a reformpedagógiai irányzatokkal, és bizonyos szinten a kommunális együttélés és a gyerekevelés társadalmasítása kísérletével is (Kirschenbaum, 2001: 84-87).

Mindeközben a századeleji eszmei-politikai-filozófiai irányzatok sokszínűsége erős hatást gyakorolt a korabeli reformpedagógia fejlődésére magyar területen is. A pszichoanalitikus gondolkodásmód, a baloldali intellektuális spektrum (a marxizmustól a szociáldemokrácián át az anarchizmusig) keveredett a modern testkultúrával és a spiritualizmussal. Ebben az egymással laza kapcsolatban álló szellemi irányzatokat egyesítő miliőben a baráti-rokoni kapcsolatok is meghatározónak bizonyultak, akárcsak az intézményesített csoportok: a Társadalomtudományi Társaság és a Huszadik Század folyóirat, vagy a Galilei Kör (Beke és mti szerk., 2013: 10). A Polányi családhoz kötődő polgári-radikális intellektuális társaságra hatást gyakoroltak a korabeli feminista eszmék is. A téma kutatója, Szapor Judit szerint Polányi Laura kísérletező személyisége a progresszív ellenkultúra különböző szellemi áramlataiból táplálkozott, és nem kötődött kizárólagosan a polgári feminizmushoz, inkább a polgári radikalizmushoz. Polányi Laura egy kétéves időszakban (1911-1913) kísérleti óvodát tartott fenn, amelyen a naturalizmus és a szabad mozgás kultúrájának hatása is érződik (Szapor, 2017). Polányi 1911 tavaszán előadást tartott a Feministák Egyesületének nevelésügyi értekezletén, ahol a korszerű nevelési elvekről beszélt. A nő és a társadalom havilap beszámolója szerint Polányi arról is beszélt, hogy „kerülnünk kell végül a gyermek iránti szeretetünk heves és gyakori külső jeleit: csókot, cirógatást stb. Freud théóriája szerint evvel a szexuális életre nézve túlságos igényeket ébresztünk a gyermekben.”³ Szapor Judit hívta fel rá a figyelmet, hogy Laura lánya, Eva Zeisel emlékirataiban beszélt arról, hogy a családjukban nem volt szokás a testi érintkezés (Szapor, 2017: 191). Tehát a reformértelmiség erős kötődést mutatott nem csupán a politika, de a pszichológia újításaival, például a freudizmussal is (Kovai, 2016).

A tavaszi előadáshoz kapcsolódóan Polányi Laura A nő és a társadalom szeptemberi számában is közölt egy cikket a kisgyermek neveléséről, amelyben kifejtette, hogy a félnapos, egy helyben ülésre épülő iskolai nevelés megfosztja a gyerekeket az egészséges mozgástól és a művészeti élménytől. A cikkben Polányi a tudatos anya nevelőmunkáját tette központi gondolattá, aki a modern test- és higiéniai kultúra alapján alakítja gyermeke mindennapjait. Laura a Bess Mensendieck amerikai-holland tornatanár rendszerére hivatkozott, aki megalkotta a huszadik század első női torna rendszerét (Strickerné, 1911).

A németül publikáló és a Weimari Németország kultúrájához szorosan kapcsolódó Mensendieck gimnasztikája a meztelen tornát tartotta előnyösnek a gyakorlatok minél tökéletesebb végrehajtásához, amely rokonságot mutat Madzsarné Jászi Alice nőitorna rendszerével. A Polányi-féle Társas Magántanítás intézménye, amelyet Polányi Laura részben a saját gyerekei számára hozott létre, a kiscsoportos, társas oktatás mellett tette le voksát. A Stricker-Polányi házaspár saját otthonában, az Andrássy út 83. szám alatt működő intézménybe öt-hat éves gyerekek jártak. A magánintézményben jelen volt a természettudományos világkép egységes, magyarázó elvének gondolata, a pszichoanalízis, a darwini és marxi alapokon nyugvó szekuláris etika és a művészeti terápia is (Bálint, 2008). A liberális és demokratikus nevelési elveket alkalmazó intézmény a szülők aktív bevonódását is támogatta, szülői értekezletek formájában. Az iskola a család Bécsbe költözésével fejezte be működését 1913-ban (Szapor, 2017: 189-200).

Egy más típusú alternatív gyereknevelési kísérlet volt a Gödöllőn megalapított művésztelep (1901-1921), amely közösség a test és a lélek szabadságának elgondolása mentén irányította mindennapjait. A Körösfői-Kriesch Aladár és Nagy Sándor nevéhez kapcsolódó, főként festőművészeket tömörítő életközösségben a gyerekek szabadon, közösségi szellemben nevelődtek. Gyakorlatukban a természetesség játszott kulcsszerepet, a mozgást, mint az egészség fenntartásának eszközt kezeltek és a konvencionális medicina alternatíváit használták, például a vízgyógyászatot, homeopátiát, de elterjedt volt köztük a vegetarianizmus is. A gyerekek életében is fontos szerepet játszott a torna, a szabadban alvás, napozás és fürdőzés. A szabad mozgás elve kihatott a ruházatukra is, többnyire lenge, bővebb szabású ruhákat hordtak, ami a korabeli szoros pólyálás gyakorlatának és a nők fűzőviselésének is ellentmondott. A közösségen belül az egyéni szabadságot hagyták érvényesülni és a gyerek mint individuum koncepció jelent meg, ami értelmében státuszuk azonos volt a felnőttekkel. A mozgás és a természet szerepén túl nagy hangsúlyt fektettek a művészeti nevelésre (Tésztabó, 2005; Gellér, 2001). Amiben a gödöllőiek eltértek a korábbi példáktól, hogy itt sokgyerekes családok éltek keresztény-gnosztikus szellemben, tehát nem egy liberális-materialista keretben, azonban a családon belüli munkamegosztás demokratikusságát is megfigyelhetjük.

Magánorvosi praxis és kommunizmus a harmincas években

Reich Emmi 1930-ban házasodott össze Péter György matematikussal, akivel Bécsben ismerkedett meg.⁴ 1931-től egy évig Triesztben éltek a férj munkája miatt, ekkor született meg első gyermekük, Anna. Saját gyerekek nevelésében alkalmazták először a szabad játék, mozgás elvét, amely lényege annyiban állt, hogy nem kényszerítették a kisgyereket olyan mozgásformákra, amelyeket önállóan nem volt képes még elvégezni. Péter Emmi visszaemlékezése szerint a bécsi klinikai tapasztalatait alkalmazta otthon a saját lányán, ám

Svégel: Anyaság – [Motherhood]

<https://doi.org/10.59531/ots.2025.3.1.231-260>

- 236 -

azt is hangsúlyozta, hogy a férje pedagógiai szemléletének nagy hatása volt az első Pikler-gyerek fejlődésére (Tényi és mti, 2021: 26). A család 1932-ben költözött Budapestre. Ekkor Péter György feleségével együtt már aktív tagja volt a munkásmozgalomnak, majd 1935-től az illegális Kommunisták magyarországi Pártja tagja lett. A férfit 1936-ban letartóztatták és életét a második világháború végéig börtönben és koncentrációs táborban töltötte. Eközben Pikler Emmi egyedüli családfenntartóként privát gyerekorvosként kezdett dolgozni Budapesten. Férje letartóztatását követően, 1936-ban belépett az illegális kommunista pártba és futár összekötőként segítette működésüket (Halasi, 1988: 165). Bár nem tudjuk, hogy alakult volna a történet, ha a kényszerítő körülmények nem terelik Pikler Emmi a saját karrier építése felé, feltételezhetjük, hogy az egyedül élő Pikler kapcsolati hálójának kialakítása, és a további munkássága másként alakult volna a harmincas évek magánéleti és politikai válságai hiányában. Emlékei szerint Anna lányának nevelése megtetszett egy baráti házaspárnak, akiknek hasonló korú gyerekük volt, és nézeteit lassan elkezdték átvenni az ismerősök. Tehát kezdetben organikusan alakult ki az a kapcsolati háló, amely az orvosi diplomája honosítását követően a praxisa gerincét adta (Tényi és mti, 2021: 31). Kliensei között voltak későbbi kommunista politikusok gyerekei, például Donáth Ferenc és Bozóki Éva fia, Mátyás, illetve Gerber Magda gyerekei, aki az ötvenhatos forradalmat követő emigrációja után az Egyesült Államokban terjesztette el a „Pikler-módszert”, de nem bentlakásos otthonokra, hanem családi környezetre szabva (Vásárhelyi, 2019.; Petrie, 2005).

A Pikler Emmivel készített életútinterjúból kiderül, hogy Pikler 1935 és 1945 között a családokhoz járt ki rendszeresen gyerekorvosként, nem rendelőben fogadta a betegeket. Az anyáktól megkövetelte, hogy betartsák az utasításait és naplót vezessenek a gyerekeikről. Ennek alapján készítette el Pikler később a Lóczy-füzetként ismert fejlődési naplót. Hetente egyszer látogatta a gyerekeket otthonukban, ahol megnézte egészséges-e a gyerek, de fontosabb volt számára, hogy átbeszélte az anyákkal az esetleges kérdéseiket, és beszélgessenek a hétköznapiokról, problémákról (Tényi és mti, 2021: 31). Vagyis munkája hasonlóságokat mutat a védőnőkével. Akárcsak a védőnők esetében, újításaira a családtagok különféle képpen reagáltak. Leginkább a nagymamák ellenérzéseiben lehet lemérni, hogy az előző generáció nevelési elveitől mennyiben különbözött Pikler módszere. „A nagymamák haragudtak. Én voltam a nagymamák réme. Pedig én nem a nagymama ellen voltam, csak az ellen, hogy ő nevelje a gyereket.” (Tényi és mti, 2021: 33-34) A pikleri elvek szerinti laissez faire nevelés konfliktusokat szült a generációk között, de a családok környezetében is, ami arra utal, hogy a korban kirívónak számított, ha az anyák hagyták a saját tempójukban fejlődni a gyerekeket. Pikler saját bevallása szerint nem is volt a klasszikus értelemben vett orvos, inkább a csecsemők fejlődését tanulmányozta és tanácsokat adott az anyáknak, tehát közel állt a tevékenysége a védőnők vagy a későbbi gyereknevelési tanácsadók munkájához.

A Piklerhez kapcsolódó csecsemőgondozás és -nevelés újításai közé tartozik a természetes környezet és a spontán fotográfia is, amely Magyarországon Reismann Marian névhez fűződik. Reismann visszaemlékezése szerint úgy került kapcsolatba, Pikler Emmivel, hogy Pikler meglátta egy szülészprofesszor fiáról a parkban készült, természetes fotót, és felkérte Reismant, hogy fényképezze le a kliensei gyerekeit otthonukban. „Soha nem voltunk közösen fényképezni, megadta a szempontokat, elmentem páciense lakására, ahol már számítottak rám. Letettem az újszülöttet meztelenül a földre, egy lepedőre, mire a szülők kétségbeestek, és aztán három hónap múlva újra megjelentem.” (Kincses, 2011: 120) Vagyis kettejük kapcsolata a karrierjük elejére datálható, amikor egy ellenséges politikai környezetben kellett zsidó nőként önállóan megélniük.

Pikler emlékei szerint a harmincas években nagyon sokféle pácienssel volt dolga, a budai középosztálytól a szegedi szegénynegyedekig. Férje ugyanis Szegeden raboskodott a Csillagbörtönben, és Emmi látogatta a börtöntársai családjában lévő csecsemőket. Ekkor megtapasztalta, hogy a gazdag és a szegény családok esetében is működőképesek az elképzelései. Erről az időszakról úgy emlékezett meg, hogy nem volt elméleti vezérfonala a nevelési módszerének, sokkal inkább a gyakorlat motiválta. A békés, nyugodt csecsemő mellett ugyanis a nők tudtak törődni a saját dolgaikkal. „A férjem sorstársainak nagy része nyomorban élt, és a házimunka mellett valamiből meg is kellett élni. De éppen ez az, hogy lehetett élni, dolgozni a gyerek mellett. Mert a gyerek sokat játszott egyedül, a mamák pedig munkát tudtak vállalni otthon.” (Tényi, 2021: 37) Tehát a női autonómia és az önálló kereset fontossága, szükségessége is meghúzódott módszere mögött. Visszatérő eleme mind Pikler, mind Reismann visszaemlékezésének a pénztelenség, az ingyen munka, tehát pontosan tudta, hogy a nőknek meg kell küzdeni a megélhetésért nemcsak saját maguk, de a gyerekeik miatt is.

Fegyelem és önállóságra nevelés a háború alatt

A huszadik században a gyereknevelés egyfajta tudományos vállalkozássá vált, amelyet szakértők (orvosok és nevelők) menedzseltek (Kende, 2024.; Preissler, 2024). Pukánszky Béla szerint az 1920-as években az amerikai behaviorista iskola dominált a neveléstudomány területén, amely a puritán gyereknevelési elvek mellett foglalt állást, és nem engedte a csecsemő „elkényeztetését”. Ebben a keretrendszerben a jól nevelt gyerek egy kis felnőttre hasonlított, viselkedésében szófogadó és visszafogott volt (Pukánszky, 2015). Pikler tevékenysége nem korlátozódott a nevelés és az orvoslás gyakorlatára, hanem tanácsadókönyvek szerzőjeként is ismertté vált. A szakirodalmi szerzői pályája azért is különleges, mert egyrészt ő az egyik legismertebb női szerző a kommunista időszak terhesség, szülés és gyereknevelés témaköreit felölelő kiadványok esetében, másrészt, az a körülmény is fontos, hogy első könyvét még a második világháború alatt adták ki. Pikler

Emmi először 1940-ben publikálta a *Mit tud már a baba?* című munkáját, Reismann Marian fotóival.⁵ A kötet tematikáját gyakorlati tapasztalatok alapján állította össze a szerző. Arra törekedett, hogy a szülőknek legtöbb problémát okozó tárgyköröket tisztázza, és praktikus tanácsokkal lássa el az anyákat. A kiadvány hat fejezetre és képmellékletre oszlik, amelyben először a sírásra nevelésről, a gyerekek mozgásfejlődéséről, majd az értelmi-érzelmi fejlődésről esik szó. Ezt követően értekezett Pikler az újszopásról, a bilire szoktatásról, a csecsemőkor és a kisgyermekkor közötti átmenetről.

A kötetben kiemelt helyet foglal el a „sírásra nevelés” koncepciója, amely Pikler szerint abban áll, hogy sok fiatal, kezdő szülő (főleg az édesanyák), a csecsemő sírására azzal válaszolnak, hogy felveszik, ringatják, dajkálják, amivel nézetei szerint nem megfelelő módon kezelik a csecsemő viselkedését. Pikler azt állította, hogy a körülbelül fél éves korukig sírni hagyott gyerekek később nagyobb önállóságra és problémamegoldó képességre tesznek szert. Az újszülött élete első fél évében „elkényeztetésnek” vélte a dajkálást, az „indokolatlan” ringatást, ami mögött nem állt testi szükséglet kielégítése (Pikler, 1959: 9-13). „Elhallgat, mert ha ringatják, hordozzák, a gyermek valósággal elszédül, elkábul. Ehhez az enyhe kábulathoz a gyerek hozzászokik és később egyenesen kívánja, éppen úgy, mint a dohányos a nikotint, vagy az alkoholista az italt.” (Pikler, 1959: 10) Tehát az anyák vigasztaló reakcióját a függőségek kialakítására alkalmas szerhasználatához hasonlította. Pikler abból indult ki, hogy a csecsemő sírása válaszreakció az őt érő, környezetéből fakadó diszkomfortérzetre, vagyis éhség, fájdalom, hideg vagy túlzott meleg hatására kezd el sírni és a szülő feladata, hogy a fizikai kellemetlenséget felismerje és megszüntesse. A csecsemőkről alkotott elképzeléseiben pedig erősen megfigyelhető az a nézet, miszerint a gyerek „elvárja” hogy vele foglalkozzanak, „követeli” a figyelmet és a sírásával manipulálja környezetét. „Hagyjuk sírni! Majd elhallgat. Legalábbis az én gyakorlatomban, néhány héten belül eddig még minden jól ápolt, egészséges csecsemő elhallgatott és a síró újszülöttről nyugodt, békés, derűs, jókedvű, környezete iránt barátságos és érdeklődő csecsemő lett.” (Pikler, 1959: 11) Ezek a nézetek a 20. században elfogadottak voltak, más esetekben például a sírást a tudó erősödésének részeként kifejezetten jónak tartották. Azonban a kortárs gyereknevelési és pszichológiai irodalomban már viták övezik a sírni hagyás kérdését. Egyes vizsgálatok szerint a sírás nincs hatással a csecsemők későbbi fejlődésére, és segít az alvási önkontroll kialakításában (Bilgin – Wolke 2020). Mások szerint a sírás közben meg nem vigasztalt csecsemők stressz szintje megemelkedett, és az érzelmi diszkomfort külső válaszreakció nélkül maradása azt tudatosította a csecsemőkben, hogy nem tudnak segítséget kérni a sírásuk révén. Vagyis az „elhallgatott” babák nem nyugszanak meg, csupán nem sírnak többet, mert nem érkezett külső válasz a segítségkérésükre (Burbidge 2016). Mindazonáltal látnunk kell, hogy Pikler

sírásról alkotott nézetei nem kirívók a korszakban, és a gyerek mint individuum koncepcióhoz kapcsolódnak.

Pikler elképzelései nem voltak újkeletűek. Az újkori orvosi disszertációkat elemző munkájában Deáky Zita hívta fel a figyelmet rá, hogy Köpf János (1817-1887) Arad megye főorvos A jó édesanya, vagy: Miként kell a kisdedet okosan ápolni? című munkájában kitért a ringatás, a mesterséges járni-tanítás, a karon hordás káros voltára is (Deáky, 2002: 111). Hasonló nevelési koncepciót fedezhetünk fel a két világháború közötti erdélyi magyar orvosok között is. Bokor Zsuzsa hívta fel rá a figyelmet, hogy a Katolikus Népszövetség Orvosi Szakosztálya tagjaként működő Nagy András (1905–1982) és Jancsó Béla (1903–1967) orvosok által írt anyavédelmi kiadványokban a nevelési szigor elve érvényesült. Az általuk jegyzett kiadványokon alapuló, az erdélyi Anyák Iskolájában tartott tanfolyamon oktatott anya- és csecsemővédelmi ismereteket meghatározta a medikalizáció, amelyet egészségügyi indokokkal támasztottak alá. Az intézeti szülés, a posztpartum gondozás szükségessége, a babonák kiiktatása témája mind az orvosi hatalom elsődlegessége felől került megközelítésre. Az orvos mint elsődleges és avatott szakember a legjobb tanácsadóként jelent meg a könyvekben, és a jó anyaság kritériumaként jelent meg az orvosi tanács kikérése. A szoptatást szigorú időrendhez kötötték, és a lehető legkevesebb fizikai kontaktust javasolták az anya és az újszülött között, mivel az érzélgősséget és a túlzott érintkezést a betegségek melegágyának tekintették. Elítélendőnek tartották a csecsemő megnyugtatót célzó, időrenden kívüli szoptatást, a ringatást és a gyerekek megcsókolását (Bokor, 2023: 413-414). Jancsó egyenesen a mechanikus csecsemőgondozást tartotta a későbbi élet szempontjából legkevésbé károsnak, mivel az így gondozott csecsemők nem lesznek elkényeztetettek, szemben a sírásukra aktívan reagáló anyák csecsemőivel. A sírásról úgy vélte, hogy ha a csecsemő nem kap választ, előbb-utóbb abbahagyja, és nem használja az akarata érvényesítésére a későbbiekben (Kacsó és Jancsó, 1935: 54). Az önállóságra nevelés koncepciója is megjelent az erdélyi kiadványokban, amelyet a magabiztos felnőtté nevelődés fényében értelmeztek. Bokor Zsuzsa szerint ezek a nézetek a harmincas évek eugenikus gondolkodása, az orvosi szupervízió gondolata, az egészségnevelés és az erdélyi kisebbségi létben az etnikai megmaradásért folytatott küzdelem metszetében értelmezhetők (Bokor, 2023: 415-416). Ezek alapján azt láthatjuk, hogy a különböző ideológiai háttérrel rendelkező szereplők, más-más megfontolásból, de hasonló nevelési elveket tartottak követendőnek.

Pikler Emmi a kötet következő fejezetében tiltásokkal próbálta rávenni a szülőket, hogy hagyják a csecsemőt a saját tempójában fejlődni. A felsorolásban szerepelt a túl szoros ruházat és a kis fekvőhely elkerülésének gondolata, az állandó rendszabályozás, túlféltés kerülése. Pikler legfőbb mondandója, hogy ha a szülők nem kényszerítik a csecsemőt olyan dolgokra, amit magától még nem tenne meg (például idő előtt felüljön, felálljon), akkor jó

úton járnak egy egészséges és magabiztos mozgású kisgyerek kialakulása felé. A laza, rugdalózó jellegű ruházat és a nagyobb alapterületű hempergő ágy fontosságának hangsúlyozása illeszkedik a reformpedagógiai irányzatok polgári öltözködést, magatartást maguk mögé utasító elképzeléseihez. A csecsemő értelmi-érzelmi fejlődéséről szóló fejezetben Pikler amellettt érvelt, hogy a korai helyes nevelés következtében a gyermek megtanul önállóan létezni, nem lesz szüksége folyamatos felnőtt társaságra. A szabad mozgás mellett ez az önállóságra nevelés a pikleri szemlélet egyik kulcsfogalma.

Az anya-gyermek viszony kapcsán Pikler a jó szeretet fogalmát hangsúlyozta, szemben az elárasztó, véleménye szerint nevelési szempontból káros „majomszeretettel”. Pikler hangsúlyozta, hogy fontos a gyerekkel való szereteteli kommunikáció, játék, és arra bízta az anyákat, hogy ismerjék meg a gyereküket és a neki legmegfelelőbb módon törődjenek vele. Vagyis ne az anya kívánsága legyen prioritás, hanem a gyerek érdeke, amit meg kell tanulni felismerni a szülőnek. Pikler a gyerekeket önálló egyéniségként kezelte, és azt kérte az anyáktól, hogy képzeljék magukat a babájuk helyébe, és az ő perspektívája felől közelítsenek az adott problémához. A kötetben az anyai szeretet és a gondoskodás elvált egymástól: a gondoskodás, mint tanulható és tanulandó képesség jelenik meg, amelynek minősége nem áll egyenes arányban a szeretet mértékével. Pikler amellettt érvelt, hogy a csecsemő számára egy állandó gondozó személy jelenléte a leoptimalisabb, és ez lehetőleg az anya legyen, akivel meghitt, bensőséges kapcsolatot tud kialakítani a csecsemő. Fontos kiemelni, hogy ekkor még családban nevelődő gyerekekkel foglalkozott orvosi praxisában, a könyv is családoknak szólt, nem intézeti nevelésben részesülőknek. A gondozás tekintetében rendszerességet, pontosságot javasolt – például evés, fürdés, alvás esetében – tehát egy biztonságos, megszokott napirend kialakítását.

A kötet ezután a csecsemő környezete fokozatos megismeréséről és a játékról szól, ahol szintén a gyermek kezdeményező-készségét hangsúlyozta a szerző. A beszédtanulásról szóló részben is türelemre intett, és cáfolta, hogy a beszéd-készség megjelenésének ideje összefüggésben állna az értelmi képességekkel. Itt is ismételten hangsúlyozza a selypítő, gügyögő beszéd káros hatásait, és arra biztatja az anyát, hogy úgy szóljon a gyermekéhez, ahogy egy felnőtthez szokott. Az aktív tanulás és tapasztalatszerzés fontosságát hangsúlyozta, hogy a gyermek önállóan fedezze fel a világot és tanuljon új dolgokat, ne a szülő kínálja neki a megoldást, anélkül, hogy a gyermek erőfeszítést fektetne az ismeret elsajátításába. Az ujjszopást természetes jelenségnek tartotta, de a cumit több szempontból kritizálta. A szobatisztasággal kapcsolatban legfontosabb meglátása, hogy soha nem szabad erőszakkal kényszeríteni, büntetni vagy megszégyeníteni (pláne nyilvánosan) a gyereket. Pikler meglátása szerint úgy lehet legproblémamentesebben bilire szoktatni a gyerekeket, ha szülő a gyermek mellett, és nem ellenében próbál meg tevékenykedni, tehát támogatja a

saját ütemű fejlődését, nem pedig konfliktusokat szít külső kényszer és mások elvárásai (rokonok, szomszédok) hatására.

Az utolsó fejezetben az átmenetről írt Pikler, arról az időszakról, amíg a kisgyerekkorba lép a csecsemő. A következetes nevelés, a folyamatos kommunikáció mellett tette le voksát és kategorikusan elítélte a gyerekek verését. „Az ütéstől csak ütni tanul a gyerek.” (Pikler, 1959: 65) Úgy vélte a szabályok kialakítása alapvető fontosságú, és a szülőnek bíznia kell benne, hogy a gyereke megérti, mikor, mit kér tőle. Vagyis a bizalmon alapuló anya-gyerek kapcsolatot látta a tapasztaláson keresztüli nevelés legfontosabb tényezőjének. Pikler szerint esetenként hagyni kell, hogy kisebb negatív tapasztalatokat szerezzen a gyerek, mivel az életben sem kerülhetjük el a negatív élményeket, így a felügyelt környezetben szerzett rossz vagy fájdalmas tapasztalat tanító jellegű az életre nézve. Az utcai sétáról Pikler úgy vélte, a kezdetektől önállóságra kell nevelni a gyereket, és ezt az anya nagy odafigyeléssel teheti meg. Tehát elválasztotta a bevásárlás, egyéb teendőintézés közben sétáltatott gyerekeket, attól, amikor a gyerek tanulása érdekében és az ő örömeire indulnak a szülővel sétálni. Megemlítette azt is, hogy az idegenek beavatkozása az anya nevelésébe súlyos határátlépés.

Összességében elmondható, hogy a szerző nevelési szemléletében a gyerek áll a központban. A pikleri elvek követése több idő- és energiabefektetést igényel a család, kifejezetten az anya részéről, kiváltképp a türelem tekintetében. De az elvek betartása önállóbb gyereket „ígér”, vagyis a korai plusz energiaráfordítás később megtérülni látszik. Egy határozott, de elfogadó közeget fest le ideálisként, de nem támaszt túlzó elvárásokat. Azonban Pikler csak az anyához beszél, az apát meg sem említi a kötet. A hangvétele enyhén paternalisztikus, tehát mint orvos szakértő lép fel és neveli az anyát, hogy beletanuljon új szerepébe. Másfelől empátikus is, de érezteti, hogy az anya hibás nevelése tönkretelheti a gyereket, tehát bizonyos szinten az anyát hibáztatja az esetleges kudarcokért.

Személyes élmények a pikleri nevelésről

A pikleri nevelésről személyes, kritikus élű reflexiót olvashatunk Nagy Tamásné Kovács Gréta (sz. 1918) zsidó származású óvónő, tanárnő életútinterjújában, aki a saját gyerekeit nevelte a módszer szerint (Nagyné, 2007).⁶ Véleménye szerint Pikler Emmi módszere a századeleji, főként Freud hatására kibontakozó pszichológiai-pedagógia reformhoz köthető és elsősorban a budapesti értelmiség kezdte eszerint nevelni a gyerekeit. „Pikler Emmi nem kötődött semmiféle iskolához, eredetileg orvos volt, és a módszere a hagyományos anya-csecsemő kapcsolatban egy új korszakot jelentett. A csecsemőnek szigorúan beosztott menetrendje van, napi ötszöri szoptatás, etetés, a gyerek a szobában egyedül van, nem veszik körül a felnőttek, nem gügyögnek hozzá, és a járókába meghatározott tárgyakat kell tenni, amikkel a gyerek, aki szuverén lény, ismerkedik. Nem befolyásoljuk, nem vonjuk el

figyelmét a külvilággal való ismerkedéstől. Tulajdonképpen roppant racionális ridegtartás volt.” (Nagyné, 2007) Ez a személyes tapasztalaton alapuló, a korai pikler-módszerre vonatkozó megjegyzés azért is fontos, mert a Pikler Intézet munkája és a mítoszképzés hatására jóformán csak a pozitívan nyilatkozó beszámolók kerültek a nyilvánosság elé. Nagy Tamásné beszámolója továbbá abból a szempontból is egyedülálló, hogy a kritikája pusztán a családon belüli nevelési módszerre vonatkozik és nem kapcsolódik a Piklert az ötvenes évekbeli tevékenységéhez fűződő kritikákhoz.

A lassan az intézményi nevelésben is uralkodóvá váló elveket eszerint sokkal inkább a városi középosztály és elit körében alkalmazták a családok, és kevésbé a szegény vagy munkáscsaládok, ahol az anya kiegészítő pénzkeresete indokolta volna a csecsemő korai önállóságra nevelését. Nagyné első gyereke Julika (becenevén Muli) születése (1942) előtt óvónőként, majd gyors- és gépiróként dolgozott. A család, bár a történelmi körülmények miatt ingatag anyagi körülmények között élt egy újlipótvárosi kétszobás bérlakásban, mégis a középréteghez tartoztak. A csecsemő hathónapos korában az anya visszatért dolgozni hivatalnoki állásába, és egy parasztlányt alkalmaztak cselédként, hogy felügyelje napközben a gyereket. A csecsemővel kapcsolatos korai élményeire az anya a következőképpen emlékezett vissza: „Tehát Mulikát a Pikler-módszer szerint neveltem. Ő az egyik szobában volt a járókában, a másikon meg én. És ha Muli elkezdett sírni – ami gyakran fordult elő, mert vagy azért bőgött, mert éhes, vagy azért, mert túl sokat szoptott, szóval nagyon bőgős gyerek volt –, akkor nem volt szabad bemenni, nem volt szabad fölvenni. A gyerek győzze le magát és egyéb ilyen marhaságok. Szegény Mulikám! Voltak pillanatok, amikor úgy gondoltam, hogy föllázadok, aztán nem lázadtam föl. Szerencsére nem lett ennek semmi különösebb következménye, csak éppen pedagógiai tévút volt az egész. Emmi a szeretet melegségét akarta kiiktatni valahogy az anya-gyerek kapcsolatból.” (Nagyné, 2007) A ridegség gondolata visszatérő negatívum a pikleri pedagógiával kapcsolatban. Bár a sírni hagyás elve elméletben jószándékból fakadt, Pikler publikációi alapján is nagyon nehéz megítélni pontosan mely esetekben javasolja a szakember, hogy az anya ne avatkozzon közbe. A gyerek igényeinek és ezek kifejezőmódjának megismerése hosszadalmas és kölcsönös tanulási folyamat, és csak ezt követően tudja az anya megkülönböztetni, hogy mikor van szüksége egy csecsemőnek segítségre. A rosszul alkalmazott sírni hagyás pedig valóban érzelmi sebeket ejthet az anyán és a csecsemőn is.

Egy másik személyes beszámoló Tolnainé Kassai Margit (1909-2000) banktisztviselő és fotográfus memoárlapjában olvasható Pikler Emmivel kapcsolatban, aki 1944-1945-ben a Nemzetközi Vöröskereszt kötelékében dolgozott a Jó Pásztor Bizottság gyermekotthonban gondozónőként. A zsidó származású nő számára a gyerekgondozói munka a túlélést jelentette. Kassai Margit Budapest ostromának megkezdődésekor, 1944. december 24-én a Vérmező és a Budai vár szomszédságában fekvő Pauler utca 13. szám alatt húzta meg

magát, ahol a gyereketthon működött. Naplójában részletesen leírást ad a ház lakóiról, és a gyerekek között megemlíti egy bizonyos Szemere Gyurkát, aki „négy és fél éves [...] szellemi színvonala maximum háromévesnek felel meg, testi fejlettsége viszont öt és fél évesnek. Naponta becsinál a nadrágjába, ami kezdetben sem kellemes nekünk, többieknek, de a későbbi higiéniai viszonyok mellett katasztrofális. Persze Pikler Emmi páciense.” (Tolnainé, 2020: 164-165) A naplóiíró nem fejt ki bővebben mi van a persze szó mögött, de sokat sejtet, hogy a gyerekmentésben aktívan résztvevő nő egy esetben említi a naplójában Piklert, azt is dehonesztáló módon. Az ideiglenes gyereketthonban a gondozónők között felosztották a gyerekeket, ki kire ügyeljen, és Kassainak jutott Gyurka, akivel sok problémája volt. Később naplójában azt írta „ma is meg vagyok győződve róla, hogy nemcsak Pikler Emmi a hibás”, úgy vélte a gyerek értelmi képességeivel is problémák voltak, vagyis árnyaltabban fogalmazott (Tolnainé, 2020: 224). Mégis árulkodó, hogy a pikleri módszernek a korai években is voltak kritikái, nemcsak az idősebb generációból, de a saját kortársai között is.

A kötetet közreadó Kunt Gergely az utószóban kitért Kassai Margit pedagógiai-pszichológiai érdeklődésére is. Erős Ferencet idézve azt állította, hogy „Kassai Margit spontánul vagy nem teljesen spontánul, de alkalmazta a Lóczy-módszert, vagyis hogy a gyerekek meg kell adni mindent, amire szüksége van ennivalóban, gondoskodásban, de nem szabad túlzottan közel kerülni hozzá.” (Kunt, 2020: 342) Vagyis a Pikler-féle nevelés hatása érezhető a korszakban. Azonban hozzá kell tennünk, hogy Pikler Emmi elvei elég laza keretrendszerben mozogtak, tehát könnyű megfeleltetni neki olyan gondozónők munkáját is, akik nem értettek egyet vele. Azonban a kötetből egyértelművé válik, és Kunt Gergely is felhívta rá a figyelmet az értelmező utószóban, hogy Kassai Margit nagyon is kötődött a gyerekekhez és rengeteget foglalkozott velük a pusztán szükségletkielégítésen túl (Kunt, 2020: 358). Még az is felmerült a férjezett, de gyerektelen nőben, hogy amennyiben az egyik, számára legkedvesebb gyerek szülei nem élnék túl a háborút, úgy magához venné a kislányt (Tolnainé, 2020: 135).⁷ „Ő az első anyátlan gyerek, aki gondozásomra van bízva, és azonkívül túlságosan szimpatikus is nekem: egy kicsit elgaloppíroztam magam az anyapótlásban. Később nagy krach volt amikor válásra került a sor, de hidd el, nagyon nehéz mértéket tartani, hogy az ember jól el is lásson egy gyereket, a gyerek ne is nagyon érezze az anyja hiányát, és azért mégse kapcsolódjék hozzám.” (Tolnainé, 2020: 116)⁸ Azt láthatjuk tehát, hogy a gondozónői képzettséggel nem rendelkező nőnek komoly dilemmát jelentett a gondozott gyerekek kapcsán a közelség-távolság kérdés. A szövegben inkább a személyes nehézségek és dilemmák dominálnak, nem a szakmai hozzáállás, hanem a kényszerűen ideiglenes szeretetkapcsolatok és a bármikor bekövetkező elválás negatív érzései jelentek meg a memoárban. Más kérdés, hogy a háború és az ostrom alatti extrém viszonyok között aligha lehetett konzekvens pedagógiai elveket fenntartani, már csak azért

sem, mert az élet esetlegességével naponta szembesülve nem maradhattak érzéketlenek a gondozók.

Eltérő emlékezetek a Lóczy Lajos utcai Gyermekotthon létrejöttétől

Pikler Emmi háború alatti aktivitásáról tudjuk, hogy bár ő maga is zsidó származású volt, segíteni tudta az üldözötteket. 1940 és 1944 között fiatal zsidó lányoknak tartott kisgyermekgondozói tanfolyamot, akik a numerus clausus, majd a zsidóüldözés folytán nem tudtak továbbtanulni. A munkája révén kialakult kapcsolati hálójával segítségével hamis papírokat is intézett pártfogoltjainak, de őt is segítette egy korábbi kliense: egy felső-középosztálybeli család bébiszittereként, hamis papírokkal élte túl a német megszállást Budapesten (Varsa, 2021: 185-186). A főváros felszabadulását követően Szegedre ment a férjéhez és bekapcsolódott a Nemzeti Segély munkájába. Budapesti, legyengül szervezetű gyerekeknek segítettek eljutni a helyi parasztcsaládokhoz, hogy megerősödjének, a betegeket orvosi ellátásban részesítették. Emellett a szegedi gyári alkalmazottak gyerekeinek is szervezett nyaralásokat és megszervezett egy óvónőképző tanfolyamot (Tényi és mti, 2021: 58).

Bár a kommunista kötődéséről keveset tudni, Pikler Emmi közvetlenül a háború után, 1945-től 1950-ig a Fővárosi Közgyűlés tagja volt, a Magyar Kommunista Párt (MKP) küldötteként.⁹ Tagja volt a társadalompolitikai szakbizottságnak Fái Boris, Tildy Zoltánné és Igaz Mária mellett, illetve a közegészségügyi és köztisztasági szakbizottságnak is.¹⁰ A közgyűlésben ott ült Rajk László, a koncepciók eljárás végeredményeként 1949-ben kivégzett bel- majd külügyminiszter is, aki a történet szempontjából később fontos alakká válik. Pikler a közgyűlés tagjaként csak pár alkalommal élt indítványozási és hozzászólási lehetőségével. 1946 augusztusában például indítványozta, hogy „a város tegyen kezdeményező lépéseket a kormánynál oly rendeletek kieszközlésére, amelynek értelmében a kormányzat kötelezi a női munkásokat foglalkoztató (bizonyos munkáslétszámon felüli) üzemeket arra, hogy munkásaik részére üzemi bölcsődéket állítsanak fel a város ellenőrzése alatt.”¹¹ Ezen felül, ugyanazon az ülésen a házi gondozási rendszer bevezetését kezdeményezte. 1947 novemberében gyerek-tbc-ágyak felállítását kérvényezte, mivel állítása szerint a budapesti tüdőgümőkóros betegek ellátása a legalapvetőbb szinten sincsen rendezve.¹² Levéltári dokumentumokból kiderül, hogy az MKP Titkársága 1946. január 29-én Pikler Emmi terjesztette fel az Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ) Egészségügyi Osztályának élére.¹³ Február 5-én pedig az MKP Titkársága a Nőtanács javaslatára jóváhagyta Pikler kinevezését a Rákosi Gyermekotthon legfőbb pedagógiai és orvosi vezetőjének, mellette Gál Irént pedagógiai vezetőnek, Sipos Magdát pedig gazdasági és politikai vezetőnek.¹⁴ Tehát Pikler fontos kommunista káder volt a második világháborút követő időszakban.

A Lóczy Lajos utcai Csecsemőotthon a szocialista időszak meghatározó bentlakásos gyermekgondozási intézete volt.¹⁵ Pikler Emmi visszaemlékezése szerint saját ötlete volt, hogy a családi otthonokban működő megoldásokat megpróbálják intézményben alkalmazni, elkerülve ezzel a hospitalizációt. A Lóczy 1946-os alapítása körül felmerült Szakasits Klára neve, aki korábban Pikler páciense volt.¹⁶ Pikler visszaemlékezése szerint Szakasits Klára közbenjárásával, és Pollákné Stern Szeréna szociáldemokrata politikus anyagi segítségével sikerült a Lóczy Lajos utca 3. szám alatt álló villát megszerezni. Az épület valószínűsíthetően Zsilinky Gábor vegyészmérnök, Bajcsy-Zsilinkszy Endre öccse tulajdona volt, aki 1944-ben Németországba, majd Brazíliába menekült, vagyis a Pikler emlékeiben „üresen álló” villaként aposztrofált épület megüresedése erősen kötődött a második világháború történetéhez.¹⁷

Szakasits Klára 1985-ben publikált memoárjában a történet egészen másképpen fest. Eszerint Szakasits a II. kerületi Lepke utcában lévő családi házukból sétálva figyelt fel a csendes Lóczy Lajos utcai villaépületre. Ezt követően az édesanyja, Grósz Emma segítségét kérte az épület kiutalásához, aki akkoriban a Vöröskereszt főmegbízottja volt. Rajta keresztül jutott el Klára a Fővárosi Tanács szociális osztályát vezető Pollákné Stern Szerénához,¹⁸ akit gyerekkora óta ismert. Pollákné támogatta a gyermekotthon létrehozásának gondolatát, de pénzt nem tudott ígérni, csak az üzemeltetés megoldását és bútorokat. Szakasits Klára ezután egy bizonyos Dr. Reizmannhoz fordult segítségért, aki a férje börtönévei alatt támogatta őt, valamint a szociáldemokrata pártot is anyagilag. A másik adományozó egy Feigl nevű vegyészmérnök volt, aki szintén az ismerősi körükhöz tartozott (Szakasits, 1985: 110-113). Szakasits Klára emlékei szerint az anyagi tőke megszerzését követően nemsokkal az utcán összetalálkoztak Péter Györggyel és Pikler Emmivel, akiket meghívtak magukhoz vendégségbe. Ezen a délutánon Klára beszámolt Emminek a gyermekotthon terveiről és megkérdezte, hogy vállalná-e az intézménye vezetését. Pikler igent mondott, mivel nem volt elég kihívás már számára a Rákosi Mátyás Gyermekotthon vezetése, de azzal a feltétellel, hogy az ő elvei szerint működtetik a Lóczy utcai csecsemőotthont. Pollákné Stern Szeréna elfogadta a javaslatot, és megdicsérte Klára szervező- és adománygyűjtőmunkáját, aki nélkül ez az otthon nem jöhetett volna létre (Szakasits, 1985: 116). Tehát a két nő önvallomása merőben más képet rajzol ki a gyerekotthon létrejöttének körülményeiről, ami az önmitológiaépítés, emlékezés és felejtés problematikáira világít rá.

Egy másik emlékezeti probléma a Lóczy gondozónőihez kapcsolódik. Pikler emlékei szerint a Szeged melletti Sövényházán került kapcsolatba helyi parasztlányokkal, akik közül néhányan később vele dolgoztak Budapesten is. Amikor a párttagok gyerekeinek meg kellett szerveznie a Rákosi Gyerekotthont, sok parasztlányt hozott magával gondozónőnek. (Tényi és mti, 2021: 58). A falusi gondozónők ötlete azonban Schifferné Szakasits Klára

memoárja szerint egész máshonnét származott. Saját bevallása szerint ő javasolta Pikler Emminek már a Lóczy úti csecsemőotthonban, hogy az Anya és Csecsemővédő Intézet által kiutalt – Pikler számára nem megfelelő – képzett gondozónők helyett keressenek falusi lányokat, mivel Szakasits személyes tapasztalat szerint a fiatal, képzésben nem részesült nőket könnyebb lenne a saját elveik szerint betanítani. A memoáron túl erre a tényre utal egy csecsemőgondozókat toborzó hirdetés, amit a Népszava 1947. január 28-i számában adtak fel, és a Schiffer család címével azonos helyre várták a válaszokat. A képzetlen lányokat a Lóczy vezető gondozónője, Reinitz Mária segítségével oktatták a csecsemőgondozás pikleri elveire (Szakasits, 1985: 164). A Lóczyval kapcsolatban Reismann Marian emlékei szerint is parasztasszonyok, munkásnők gondozták a gyerekeket, nem szakképzett ápolók, ami segítette a gyerekek természetes mozgását (Kincses, 2011). Természetesen nem kizárt, hogy a két nőnek egymástól függetlenül eszébe jutott ez a megoldás, azonban a pikleri mítoszképzés szempontjából fontos körülmény, hogy a hozzá nem kapcsolódó, vagy kritikus megszólalásokban egészen más történet bontakozik ki a csecsemőgondozási intézetek fejlődéséről.

Schifferné Szakasits Klára a továbbiakban is aktívan részt vett a Lóczy életében. A fővárostól bútorokat, édesanya révén a Vöröskeresztől ruhákat, pelenkát sikerült szereznie az otthon számára. Klára várandósan is átjárt a lakásuktól nem messze lévő Lóczyba, ellenőrizte a felújítási munkákat és az adományokat (Szakasits, 1985: 156). Memoárjában több ízben említett olyan epizódokat, amelyek rávilágítottak Pikler Emmi személyiségére. Szakasits 1946 májusában, a csecsemőotthon megnyitásával közel egyidőben szülte meg a negyedik gyermekét, Annát. A pár hetes újszülött mellől szólította el Pikler Emmi egy telefonhívása, aki sürgősen a Lóczyba kérte az éppen szoptatni készülő kismamát. Szakasits narratívája szerint Pikler Emmi letorkolta, amikor a saját csecsemőjéről akarta kérdezni, és előhozakodott egy sor problémával, aminek a megoldását Klárától várta. Nem tetszettek neki a fővárostól kapott járókák, tápszerek, sem a kiutalt gondozónők. Ultimátumot adott a párhetes újszülöttjével otthon lévő kismamának, hogy ha nem oldja meg a problémákat, – úgy, ahogyan Pikler szeretné – nem vállalja el az otthon vezetését. „Ettől kezdve a két etetés közötti időt a Lóczyt érintő különböző ügyek intézésével töltöttem.” (Szakasits, 1985: 161-162) Annak is tanúja volt Szakasits, hogy Pikler Emmi mennyivel barátságosabban viselkedett a magánpraxisa keretében gondozott tehetős budai házaspár gyerekeivel, mint a Lóczyban dolgozókkal (Szakasits, 1985: 166). A Pikler Emmi érintő, egymástól nagyon eltérő emlékek a továbbiakban is meghatározták a Lóczy működését.

Anyaság a kommunizmus árnyékában

A Lóczy működésének legsötétebb foltja a kommunista hatalomátvételt követő években keletkezett. A párton belüli tisztogatásokhoz és a Rajk-perhez kötődő csecsemők kerültek az intézetbe, akik hosszú hónapokig éltek családjuktól elszakítva, álnéven a Lóczyban. A leghíresebb ezek körül ifj. Rajk László története (Pető, 2020; Varsa, 2021). A 167-es számú „Kovács Pisti” 1949. június 11. és 1951. június 9-e között volt az otthon lakója, aki Surányi Gyula egyetemi magántanár beutalójával érkezett soron kívül az intézetbe (Rajk, 2019). Szakasits Klára úgy emlékezett a történetre, hogy Reinitz Mária vezető gondozónő hajnalban bekopogott hozzá, hogy jöjjön át az intézetbe, segítsen neki azonosítani egy csecsemőt. Reinitz szerint „hajnalban Sárkány doktor¹⁹ egy teljesen bebugyolált kis csecsemőt hozott a Lóczyba. Nem szólt egy árva szót sem, csak a kezembe adta a csecsemőt. Kérdeztem tőle, hogy honnét hozta a kicsit. Nem felelt, csak megrázta a fejét. Én meg csak álltam, kezemben a pólyással. Le sem tettem, csak álltam. Aztán mégis erőt vettem magamon, és mondtam Sárkány doktornak, hogy a csecsemő törzslapját ki kell tölteni. Be kell vezetni a nevét a nyilvántartásba. Legalább a nevét mondja meg. Mire annyit mondott, hogy írjam be Kovács Pistikének. Azután sarkon fordult, és elszökött.” (Szakasits, 1985: 290-291.) Egy politikailag motivált publicisztikában tévesen Szakasitsnak tulajdonított egyes szám első személyben íródott szövegrész elbeszélője tehát Reinitz Mária, aki Pikler Emmi jobbkeze volt az otthonban (Ábel, 2007). Szakasits azonnal felismerte a Rajk gyereket, mivel többször járt Rajk Júliánál látogatóban miután hazaérkezett a kórházból (Szakasits 1985: 292).

Rajk László már felnőttként igyekezett felgöngyölíteni a saját történetét. „Anyám egyébként nagyon dühös volt Pikler Emmire. A szabadulása után meglátogatta, aztán soha többet nem állt vele szóba. Azt mondta: nem létezik, hogy nem tudták, ki fia-borja az a gyerek. [...] Ráadásul akkoriban nem én voltam az egyetlen. Egy éven belül, ahogy zajlott a párton belüli tisztogatás és folytak a perek, igencsak megsaporodtak a „kiemelt” árvák az intézetben. Akkor került oda Zsigmondi Ági,²⁰ Zsigmondi Bandi,²¹ és Donáth Matyi, Donáth Ferenc legidősebb fia. Egy csomóan oda lettek begyűjtve. [...] Visszatérve a gyereketthonra, később Tardos Anna említette, hogy találtak füzeteket, de utólag sem volt könnyű azonosítani, hogy melyik kihez tartozik, mert mindenki más nevet kapott.” (Rajk, 2019: 27-28) Rajk László története tehát csak a jéghely csúcsa. Visszaemlékezéséből látszik, hogy mások is a Lóczyba kerültek, akik a politikai tisztogatások áldozatául estek. Rajk felnőttként találkozott Pikler lányával, Tardos Annával, aki átadta neki a rá vonatkozó fejlődési füzeteket. Hogy a találkozás során mi hangzott el pontosan, nem tudjuk. Rajk nem beszélt bővebben a találkozás körülményeiről, csak feltételezhető, hogy a férfi kezdeményezésére jött létre, és Tardos gesztusán kívül nem említ több részletet az ügrről (Rajk, 2019).

Hogy Pikler Emmi személy szerint tudta-e kit hoztak az otthonba, arról nincs egyértelmű bizonyíték, bár hiányoznak a célzott kutatások a témában. A korabeli történeteket felidézve Pikler soha nem beszélt az ötvenes évek elején történetekről, de mások történeteiből következtethetünk a szerepére. Pikler az ötvenes évek elején, már neves kommunista káderként újabb kötettel jelentkezett a gyereknevelésről. Második könyve, *A szocializmusban nincsen árva gyerek: a Lóczy utcai csecsemőotthon erős ideológiai vonásokat mutat*. A Szovjetuniót és a szocialista rendszert dicsérő propagandisztikus kiadvány 129 fényképet tartalmazott. A gyerekekről készült fotókat ezúttal is Reismann Mariann fotográfus készítette, akinek saját bevallása szerint a Lóczyban alakult ki gyerekfényképezési stílusa.²² A harmincas években Piklerhez hasonlóan, Reismann Marian is baloldali társaságokkal tartott kapcsolatot, és már ekkor ismerte Rajk Lászlót és Donáth Ferencet is. A háború után a párt vezetőségét több alkalommal fotózta. Ő készítette az egyetlen fennmaradt fotót a Rajk családról – teljes létszámban. A kiadványban szerepel két felvétel egy Ko. István névvel jelzett csecsemőről. Közismert, hogy ifj. Rajk László Kovács István néven élt körülbelül négy hónapos korától a Lóczyban, miután édesapját Rajk László kommunista külügyminisztert letartóztatták, édesanyját, Rajk Júliát pedig öt évre börtönbe zárták (Pető, 2020). Szakasits Klára visszaemlékezése szerint, ő is látta a kötet kéziratát és a fotómellékletet, amikor Pikler Emmi és munkatársa, László Magda dolgozott rajta. „Tekintetem megakadt a kis Rajk László fényképén, amelyet Kovács István szöveggel láttak el. Méltatlankodásomat azonban elfojtotta a hiúság: az előszóban rólam is írtak.” A kéziratban Szakasits a Lóczy alapítása körül játszott jelentős szerepéről értekeztek, ezért az érintett elhallgatta kritikai észrevételét. A kiadvány szövegéből azonban ez a rész kimaradt, Szakasits Klára munkáját a szerzők elhallgatták, azonban a Rajk fotó bent maradt, István névvel (Szakasits 1985: 332). Reismann Marian is tisztában volt azzal, kit fényképezett Pikler Emmi gyermekotthonában Kovács István néven. Emlékirataiban Reismann felmentette Piklert, és magát, az általános félelem légkörét okolta a történetekért (Kincses, 2011: 116).

A történetekről az érintett édesanyák is beszámoltak interjúkban, visszaemlékezésekben. Rajk Júlia egy interjúban arról beszélt, hogy mivel korábban védőnőként dolgozott, párton kívüli védőnő ismerősei próbáltak információhoz jutni a kis Laci hollétéről. Említette azt is, hogy Reinitz Mária 1955-ben elhívta a Lóczyba és elmesélte neki, amit tudott a gyerek történetéről: „amit elmondott, az az én történetem volt, a gyerekeim története.” (Rajk J. közr., 2022: 46) Ebből is azt láthatjuk, hogy két párhuzamos történet élt egymás mellett: a hivatalos, intézményes emlékezet, amelyben nincs hely megbuktatott kommunisták családja sérelmeinek, és a magánemlékezet, amely nem tud kapcsolódni a hivatalos történelemhez. Nem csak a Rajk család, de egyik, családja akarata ellenére a Lóczyban nevelkedett kisgyerek története sem mesélhető el a Pikler-féle intézetek sikertörténetét adó emlékezeti keretben. Különösen feszültségekkel teli a helyzet, hiszen a születéshez,

csecsemőkorhoz és a családok életének intimitásához kötődik, amely egy erőszakkal teli történetté vált. Ezek a személyes tragédiák pedig nem csupán a családok és a társadalom szintjén hatottak, hanem árnyékot vetnek Pikler módszerére, örökségére, mint az 1945 utáni időszak legfontosabb női kisgyermekgondozási szakértő emlékezetére.

A Rajk-történet egyik mellékszála a nők közötti szolidaritás és ennek a hiánya is. Rajk Júlia ugyanebben az interjúban felidézte, hogy soha nem bocsátott meg Pikler Emminek a történetekért. „Én többek között azért sem köszönök Pikler Emminek, mert a [Donáth] Matyit nem adta ki. Mondtam is [Bozóky] Évának, hogy szétvertem volna. Ez történt, ez engem nagyon megrázott, mert Piklert nagyon régen ismerem, és ahogy szokta mondani az ember, tűzbe tettem volna a kezemet érte. Gonosz... hagyta, hogy keringjenek az asszonyok. Könyörgöm, hát akkor már neki tudnia kellett, hogy ki lehet az, kinek a gyereke...” (Rajk J. közr., 2022: 46) A Rajk-perben elítélt nők között nem csupán a börtönben töltött évek közös tapasztalata formált szolidáris köteléket, de a családjaiktól jogtalanul elszakított gyerekek édesanyjait is összekötötte a közös trauma. Azonban volt, ami el is választott korábbi ismerősöket, barátokat egymástól. Reinitz Mária azt is elmesélte Rajk Júliának, hogy a fiának Szakasits Klára volt az egyik gondozója, akit Júlia régről ismert, együtt születtek a gyerekeik, és kölcsönösen érdeklődtek egymás csecsemőjének fejlődéséről egymásnál a korai időszakban (Rajk J. közr., 2022: 46). Arról nincs egyértelmű információ, hogy Szakasits miként bánt a kisgyerekekkel.

Egy másik ismert történet Donáth Mátyás kálváriája, amelyről édesanyja, az újságíró Bozóky Éva is beszámolt életrajzi kötetében. Bozóky történetében is megjelent a Pikler iránt érzett bizalom, majd az árulás (Bozóky, 1998: 201 és 220-224). A fiatal édesanya Pikler Emmihez, a gyerek orvosához fordult és kérte, fogadja be a kisgyereket egy időre. „Nyugodtan végighallgatott, majd rám nézett késpenge hideg pillantással, s megszólalt jégcsap hangon: 'Majd a párt intézkedik! Magánakcióra nem vagyok hajandó!'” (Bozóky, 1998: 201) Végül az ÁHV vitte el Piklerhez Donáth Mátyást, aki Tóth Péter néven élt az intézetben. Bozóky szerint a fián és a Rajk fiún kívül több hasonló sorsú gyerek volt az otthonban, de mivel ő volt az első anya, aki kiszabadult, Pikler nem tudta, mit kell tennie, mert még nem kapta meg az utasítást (Bozóky, 1998: 222). A történetről Vásárhelyi Mária is beszámolt emlékkötetében, amely interjúk alapján tárta fel az ötvenhatos forradalom leverését követően Romániába száműzött Nagy Imre csoport történetét, a rendszerváltás előtti korszak nem hivatalos történelmének egy darabját (Vásárhelyi, 2019: 61-62). A történetek kapcsán szem előtt kell tartanunk, hogy az oral history mint forrás mindig egy adott korszak személyes emlékezetének lenyomata, ennél fogva koránt sem „objektív” forrás. Azonban egy elhallgatásokkal teli időszakban az egyetlen támpont a nem hivatalos történelem megértésére.

A két leghíresebbé vált fiú és édesanyjuk története mellett kevesebb figyelmet kapott Dobó Jánosné Drittenbass Antónia esete, akitől szintén elszakították pár hónapos csecsemőjét és Pikler Emmi gondozásába került. Dobóné egy svájci emigráns kommunista csoport tagja volt, majd 1946-tól a Centrale Sanitaire Suisse kötelékében segítette a háború utáni gyermekvédelmi rendszer kialakítását, a gyereketthonok ellátását. 1950-ben letartóztatta az ÁVH, a börtönben halt meg három évvel később, és életében többet nem látta a fiát, Andrist, aki öt évet töltött a Lóczyban mielőtt a család visszakapta.²³

Mindebből azt látjuk tehát, hogy a Lóczy története elmesélhető sok-sok, egymásnak olykor homlokegyenest ellentmondó emlékezet szempontjából. Nők történetei, akik a letartóztatások és megfélemlítések korában más-más stratégiákat választottak a túlélésre. Éppen ezért az emlékezeti körök néha egyáltalán nem metszik egymást. A Pikler Emmivel készített életútinterjú csak az 1956-ig tartó korszakot fedi le. Ebben az időszakban tapasztalható egy helyszínváltás a munkájában: a családok otthonából tevékenysége átkerül az intézmények világába. A második világháború utáni időszakra jellemző intézményesítés a csecsemő- és gyermekgondozást is befolyásolta, mivel megszűnt a korábban jellemző nevelőszülői rendszer, így a családi és/vagy az intézeti nevelésről szóló, a 18. század óta zajló vita eldőlni látszott az intézmények javára (Deáky, 2011: 380-387; Herczog, 1997). Pikler ebben az intézeti környezetben próbálta megvalósítani a családoknál már bevált módszert, hogy elkerülje a hospitalizációt, az intézményi környezet ártalmait. Hogy ez mekkora mértékben volt sikeres az kérdéses: Pikler támogatói és munkatársai a sikertörténeteket látják dominánsnak, míg a Lóczyban sérült gyerekek szülei a módszer sikertelenségét. De ahogy fent láthattuk Nagy Tamásné történetéből, a családon belül alkalmazott Pikler-módszer sem minden esetben volt zökkenőmentes.

Szoptatás és kötődés a szakirodalomban

A 1930-as években kibontakozó reformpedagógiai irányzatokhoz és a pszichológiai szemlélethez (Freud és Piaget hatásához) kapcsolódó nevelés egyik legismertebb arca Benjamin Spock és az 1946-ban publikált *Common Sense Book of Baby and Child Care* című útmutatója, illetve John Bowlby a kötődő nevelés teoretikusa. Ezek az irányzatok a demokratikus nevelés mellett foglaltak állást (Pukánszky, 2015). Spock könyve Magyarországon először 1970-ben jelent meg és meghatározó volt a rendszerváltás időszakáig. Történeti távlatból a legkritikusabb pontjának a sírni hagyás (*cry it out*) és az időre szoptatás elvei számítanak. Spock a kezdeti kiadásokban úgy vélte, hogy a csecsemő sírása indokolatlan, ha nem fiziológiai kellemetlenség miatt sír, így az ilyen jellegű sírások esetében nem tanácsolta, hogy az anya felvegye és megvigasztalja a babát. Vagyis a sok szempontból, például a gyerek autonóm egyéniségként kezelése tekintetében, újítónak számító orvos, Piklerhez hasonlóan korai önkontrollra szoktatta volna a gyerekeket. Ezzel

szemben Bowlby kötődéelmélete azt hangsúlyozta, hogy az anya-gyerek kapcsolatban a korai kötődés kulcsfontosságú, és az anyának válaszolnia kell a gyermek kontaktuskereső viselkedésére, tehát a sírásra is. A kötődéelmélet bár fontos újításokat hozott a csecsemő érzelmi fejlődése szempontjából, kritikusai szerint az anyáktól túl sokat követel a folyamatos jelenlét, és az intenzív szülőség nőkre nehezedő extra terheit nem látják arányosnak a gyerekekre gyakorolt pozitív hatással (Hays, 1996).

A szakorvosi irodalomban a 19. századig nem tértek ki külön a szoptatás rendjére, hosszára, gyakoriságára, a témát sokkal inkább a tejelválasztás megindítás és a szoptatós nők étrendje uralta. A paraszti közösségekben az első fél évben az anya kizárólagos, kötött rend nélkül szoptatott, amelynek főként gazdasági okai voltak. A szoptatás kérdése a 19. században egészségügyi és szociális problémaként jelent meg, amelyben összekapcsolódott a lelenházakban élő csecsemők helyzete és a nyári hónapokban jelentkező emésztőrendszeri megbetegedések problémája, ami miatt a mesterségek táplálás higiéniai viszonyai az orvosi diskurzus fókuszába kerültek (Deáky és Krász, 2005: 290-303). Az időre szoptatás gyakorlatának kialakulása összefüggött a medikális gondolkodás fejlődésével, az intézmények és a védőnői hálózat kialakulásával, a rossz táplálkozási viszonyokkal, a túl- és alutáplált csecsemők egészségügyi problémáival, az emésztőszervi megbetegedésekkel, a magas csecsemőhalandósággal. A 3-4 óránkénti szoptatás rendjéről lexikonok szócikkeiben is olvashatunk, az 1884-ben kiadott Magyar Lexikon például a háromóránkénti szoptatást tekintette irányadónak a kezdetekben, de a nagyobb csecsemők esetében megengedhetőnek tartotta a csecsemő igényeihez igazított szoptatást.²⁴ Temesváry Rezső doktor a századfordulón megjelent orvosi higiéniai kézikönyvben 2-3 óránkénti szoptatást javasolt, éjszakánként pedig legalább 5-6 órás szünetet, amikor a csecsemő nem kap táplálékot (Temesváry, 1901: 647). A két háború közötti időszak jeles orvosai, Szana Sándor és Totis Béla is hasonló elvek mellett foglaltak állást, azonban kitértek az egyedi esetek mérlegelésére is. A szerzőpáros felhívta figyelmet rá, hogy az általános útmutatástól el lehet, sőt bizonyos kóros esetekben el is kell térni, mivel a rugalmatlansághoz való ragaszkodás az alul- vagy túltáplált csecsemők esetében halált is okozhat (Szana és Totis, 1919). A csecsemők testi fejlődésére szakosodott védőnőket tömörítő Országos Stefánia Szövetség Anyák Iskolája című kiadványában is a meghatározott időközönkénti szoptatást javasolták az anyáknak: az első három hónapban három óránként, majd négyóránként. A gyakorlatot a felnőttek napi ötszöri étkezése logikájával magyarázták, illetve, hogy a csecsemő nem tudja szabályozni mennyi táplálékra van szüksége. Ezen felül a szerző a ringatás elkerülését javasolta (Fekete, 1932).

A második világháború után, 1947 és 1950 között az I. sz. Gyermekklinikán több mint 3500 eset alapján készült tanulmány arra hívta fel a figyelmet, hogy a kezdeti gyakori, később ritkuló, de rendszeres szoptatás az újszülött egészsége és a tejelválasztás érdekében

is fontos. „Le kell szögeznünk, hogy az újszülött »kívánságához« alkalmazkodó individuális szoptatás intézetben még jó ápolás mellett sem vihető keresztül, de – a már mondottak alapján – nem is lenne helyes. A rendszeres táplálás minél pontosabb keresztülvitele a helyes.” (Gerlőczy és mti, 1953) Mindegyik írás egy osztrák gyermekgyógyász, Adalbert Czerny (1863-1941) eredményeire hivatkozott, aki a spontán szoptatási gyakorlatok során megfigyelést alkalmazva dolgozta ki rendszerét, napi 5-6 szoptatást javasolva (Czerny és Keller, 1906). A huszadik század első felének, német nyelvterületen meghatározó gyermekgyógyász alakja és tanai feltehetően hatást gyakorolt az Ausztriában gyerekorvostant tanuló Pikler Emmire is.

A szoptatás kérdésében az igény szerinti szoptatás először 1954-ben jelent meg Ronald és Cynthia Illingworth orvosok publikációjában, akik lényegében azt tanácsolták az anyáknak, hogy merjék akkor megetetni a babájukat, amikor éhes és ne ragaszkodjanak merev szabályrendszerhez (Cullen és Rowold, 2024). Vagyis a hatvanas évek feminista mozgalmi révén széles körben ismertté váló, gyerekcentrikus, humanista nézetek, amelyek a terhesgondozás, a szülés és a csecsemőgondozás alternatív módszereit keresték, már jelen voltak közvetlenül a háború utáni időszakban is. Azonban az intenzív anyaság, igény szerinti szoptatás, otthonszülés, kötődő nevelés és hasonló, nem konvencionális elvek hamar kritika tárgyává váltak a feminizmuson belül is. A kritikusok úgy vélték a nők önfeláldozása könnyen átcsaphat önkizsákmányolásba, amely nem használ sem a csecsemőnek, sem az anyának, az intenzív anyaságot pedig a nők elnyomásának egy újabb formájának vélték (Hays, 1996). Vagyis az anya és a csecsemő érdeke közötti konfliktus állandó témája a nőjogi mozgalmaknak.

A századközepi kiadványok jellemzője, hogy a szeretetet a gondoskodással azonosítják, és a csecsemő gondozása szigorú napirendet és rutinokat követett. A tanácsadók pedig orvosi felhatalmazásukat használták, hogy az egészségesség elve mentén irányítsák az anyákat a gyerekgondozás útvesztőjében (Preissler, 2024: 64). A huszadik században egymás mellett, olykor párhuzamos vagy éppen ellentétes tendenciákat figyelhetünk meg a terhesség-szülés-gyereknevelés kérdéskörében, így egyáltalán nem egyértelmű, mikor mit nevezünk modern nevelésnek. A háború után azonban egyértelműen látható a medikális hegemonia nemcsak a szülés, de a gyereknevelés esetében is. A szakértők hangsúlyozták az egészségmegőrzés és a higiénia fontosságát, és egyértelműen az orvos volt hivatott eldönteni mi jó a gyerek egészsége szempontjából, és mi nem. Az az anya számított jó anyának, aki követte az orvos utasításait. Azonban Pikler esete éppen azt példázza, hogy orvosként fogalmazott meg újító nevelési elveket, amelyet a korban nem néztek jó szemmel.

A gyereknevelés szakkönyve: az Anyák könyve

Diane Richardson szociológus az angolszász gyereknevelési tanácsadó kiadványokat két csoportra osztotta: az 1870-1950 közöttiekre, valamint a második világháborútól napjainkig kiadottakra. Utóbbiak jellegzetessége, hogy az anyaságról alkotott kép változásával a nők saját gyerekük legjobb ismerőivé avanzáltak (Richardson, 1993: 28-61. A „mother knows best” hozzáállás, vagyis, hogy az anya tudja legjobban mi a jó saját gyerekének jellemezte a reformpedagógiai irányzatokat. A pikleri szemlélet ezzel szemben a csecsemőre és az ő önálló cselekvési körére helyezi a hangsúlyt. A társszerzőkkel, László Magdával és Hirschler Imrével közösen jegyzett, először 1956-ban megjelent Anyák könyve tizennégy kiadást ért meg, az utolsó változat 1985-ben jelent meg.²⁵ A kötet tehát körülbelül a teljes szocialista időszakot lefedi, így több generációnak is segítséget nyújtott a kisgyermeknevelésben. A kötet öt nagy fejezetre oszlik: a csecsemő fejlődése, táplálása, gondozása, nevelése valamint az egészség-betegség témakörökre, külön kiemelve az oltásokat. A könyv végén függelék található a dolgozó nők, terhes anyák és csecsemők védelméről szóló legfontosabb jogszabályokról.²⁶

A kötetben nagyhangsúlyt kapott az orvosi kontroll szükségessége, illetve az állam egyéb csecsemővédelmi aktorainak és intézményeinek (védőnő, gondozónő, tanácsadás) fontossága. Az anyaságot megtanulható és megtanulandó képességként értelmezik a szerzők, amely tudás forrása a szakértők, szakkönyvek, ezzel elválasztva az ösztönösség és az anyai ösztönön alapuló szeretettől. Az „okos szeretet” koncepcióját használva a könyv amellet érvel, hogy a gondoskodás megtanulása az anya kötelessége a csecsemője érdekében, hiszen a szükségleteinek kielégítése csak úgy történhet, ha az anya megtanulta ezeket felismerni. Tehát a gondoskodó munkát (care work) szerzők egy fejleszthető kompetenciának tartották, és elválasztották az ösztönös szeretettől. A tanulás fontosságánál már csak a tudás forrásának hitelességét tartották fontosabbnak. A hivatalos, államilag szervezett (üzemi, tanácsadói) szakirányú előadások, az orvosi és védőnői kompetencia volt az irányadó minden esetben (László és Pikler, 1963: 7).

A könyv a gyermek megszületésétől veszi sorra a felmerülő problémákat. Összességében jellemző a kiadványra, hogy az orvosi-biológiai témák esetében közelebb áll a manapság helyesnek tartott eljárásokhoz, és alkalmazott eljárásokhoz, de nem figyelhető meg konzekvens haladó – retrográd fejlődésvonal. Vagyis az orvosi tanácsadás fejlődése sem tekinthető lineáris folyamatnak. Például a szembecseppentés fontossága mint elkerülhetetlen medikális beavatkozás mellett érveltek, de helytelennek tartották magzatmáz lemosását vagy a szoros pólyálást, amely esetekben nem tartották fontosnak az orvosi beavatkozást. Azonban a születés után kiegészítő folyadékként teát javasoltak a szerzők szomjúság ellen, amit ma már orvosilag helytelennek vélnék. Az előző könyvéhez hasonlóan Pikler Emmi itt is a sírni hagyás mellett érvelt. „Ne dajkáljuk az újszülöttet, ha

sír! Nem használunk vele, de ártunk neki. Ahelyett, hogy segítenénk, rendetlenségre neveljük. [...] Jól jegyezzék meg az anyák: nem a csecsemő követeli a ringatást, hanem az anyák szoktatják rá. A ringatás olyan, mint az alkohol.” (László és Pikler, 1963: 17-18) A függőséggel való párhuzam és a kialakításában az anyák hibáztatása megjelent már korábban is Pikler könyvében. Ez esetben azonban tovább ment, és a csecsemő fejlődéséhez szükségesnek vélte a sírást, ami a tüdőt hivatott „erősíteni”.

A csecsemő mozgás és értelmi fejlődését követően a táplálásról esik szó a könyvben. Pikler bevett módszere, hogy problémátípusonként csoportosítja a tanácsait, és az anyák leggyakoribb panaszaival, kérdéseivel kezd egy-egy szövegrészt. Az anyatejet kulcsfontosságúnak tartotta a betegségektől való védelem, a vitaminellátás és a csecsemő fejlődése szempontjából, így a minél hosszabb ideig tartó szoptatásra biztatja az anyákat. Ebben a kiadásban még az időre szoptatást (3-4 óránként, éjjel nem) javasolta, viszont az 1980-as években kiadott könyvekben már igény szerinti szoptatást javasolt az anyáknak, vagyis követte a tudomány aktuális álláspontját. A szoptatási idő betartását a csecsemő rendre nevelése szempontjából tartotta előnyösnek, mivel a kialakult és megszokott rendszerben Pikler véleménye szerint nyugodtabbak a csecsemők.

A csecsemő nevelése fejezetben Pikler kifejtette, hogy elsődleges a kedves, szeretetteli bánásmód és kitért az akaratlan bántó viselkedésekre, például a pofozgatás, bizonyos pozícióba kényszerítés, vagyis összességében a csecsemő akarata ellenében történő viselkedésekre. A helyes nevelés Pikler szerint a rendre szoktatás, vagyis minden tevékenységnek (gondoskodási munkák, séta, játék stb.) legyen kötött ideje. Elvárta az anyáktól a következetességet a tiltás-megengedés kérdésében, de alapvetően azt vallotta, hogy csak a legfontosabb dolgokat tiltsa meg az anya, hogy hagyjon teret a csecsemő számára a tapasztalati úton való tanulásra. Emellett az anya saját példájával is nevel, tehát a saját viselkedése is legyen példaadó és következetes. A csecsemővel való kommunikációban Pikler azt tartotta legjobban, ha kezdetektől értelmesen beszélnek vele, mivel így fejlődik a szókincse, beszédértése, helyes artikulációja. Fontosnak tartotta, hogy az anya kedves, nyugodt hanghordozással beszéljen a gyerekéhez, ami nyugtatóan hat rá. A fizikai fenytést egyértelműen elítélte, rámutatott annak rendkívül káros hatására, és a szocializmus szellemiségéhez igazodva a „reakciós világgal” hozta kapcsolatba a gyerekek verését (László és Pikler, 1963: 106). Tehát a modernizáció és a haladás fogalmaihoz társította a szép szóval nevelést és erre buzdította az anyákat.

Míg az előző könyvében Pikler csak az anyára koncentrált, itt már minimális szinten megjelenik a többi családtag is. A gyerek nevelésének egyöntetűsége témában említette meg az apa és a nagymama szerepét, de csak annyiban, hogy az anya (tehát a pikleri) nevelési módszereihez igazodjanak. A nevelésről szóló rész utolsó szakaszában a játékokról, mozgásfejlődésről és a kisgyerek játszóhelyéről írt. A bölcsődéket jó megoldásnak tartotta a

dolgozó nők helyzetének megoldására, de nem foglalt egyértelműen állást az otthoni vagy bölcsődei nevelődés mellett, az adott család élethelyzetének legmegfelelőbb megoldást tartotta legjobbnak. A bentlakásos csecsemőotthonokat viszont nem tartotta jó megoldásnak a családban nevelődő gyerekek számára, mivel a családból való kiemelést ártalmasnak vélte a csecsemő és a szülők szempontjából is. Csak egyéb megoldás híján javasolta, főleg több műszakban dolgozóknak ideiglenesen a bentlakásos otthonokat (László – Pikler 1963: 120).

Összegzés

A tanulmány Pikler Emmi életét és munkásságát járta körül, főként személyes, egymásnak ellentmondó emlékek alapján. A korai, reformpedagógiai indíttatását és családorvosi módszere kialakulását követően a gyereknevelési kiadványai alapján elemeztem szakértői tevékenységét. A második világháború alatti, majd a szocialista nevelési publikációk két vitatott pontját, a sírni hagyás és az időre szoptatás elveit, a korszak nevelési trendjeibe ágyazva vizsgáltam meg. A Pikler névvel összeforrt Lóczy Lajos utcai Csecsemőotthon történetének egyik fájdalmas és elhallgatott pontját, a politikai okokból családjuktól elszakított csecsemők történetét tártam fel, különböző emlékek alapján. Ezek a problémák magukba sűrítik mindazt az ellentmondást, amely a sztálinista állam politikai tisztogatásai és a modern gyereknevelési és gyermekvédelmi elvek között feszült. Ennek nyomán pedig láthatóvá válik, hogy a mindenkori politikai rendszerek hogyan befolyásolják a gyereknevelésről és a jó anyaságról való gondolkodást. Az egymásba fonódó és egymásnak ellentmondó emlékek révén közelebb kerülhetünk Pikler emlékezetének és elhallgatásainak megértéséhez is. A múlt század egyik legismertebb és legfontosabb gyereknevelési szakembere emlékezete tehát több szempontból is terhelt, amely megértéséhez segíthet a sokrétű, interdiszciplináris vizsgálatok megindulása.

Pikler Emmi szakértői tevékenységének egyik szembetűnő vonása, hogy folyamatosan a nőkhöz beszélt, az anyák tudását akarta bővíteni és szakszerűsíteni az orvosi szempontú kötetek segítségével. A családokban végzett munkája során csak az anyákhoz és az anyákról beszélt, míg a csecsemőotthonban is kizárólag nőkkel dolgozott együtt. A rendszerében a csecsemő gondozója egyértelműen a nő, még ha nem is az édesanya. A gondoskodó munkát az anyaság részének és egy tanulható folyamatnak tekintette, amely a szocialista társadalom felépítése szempontjából is kulcsfontosságú. Pikler Emmi tehát egy új típusú, orvosi szemléletű gyereknevelést kívánt meghonosítani, amelyben az anya kompetenciáját felülírja az orvos szakértői tudása. Ebben a törekvésében épített a maternalista politikák történeti hagyományaira, és a gondoskodást az anyasághoz kapcsolta, de a gondoskodó munka egy professzionizált formáját tartotta ideálisnak, amely elvált az anyaság emocionális konnotációjától.

Svégel: Anyaság – [Motherhood]

<https://doi.org/10.59531/ots.2025.3.1.231-260>

- 256 -

IRODALOMJEGYZÉK

- [1.] Ábel, A. (2007): Az igazi Kovács Pisti. – Demokrata, 11(29): 24–25.
- [2.] Bálint, Á. (2008): A mezítlás óvodások. Polányi Laura kísérleti pedagógiája. – Thalassa, 19(3): 53–62.
- [3.] Beke, L., és mti (szerk.) (2013): Mozdulat – magyar mozdulatművészet a korabeli társadalom és művészet tükrében. – Gondolat Kiadó, Budapest.
- [4.] Bilgin, A., and Wolke, D. (2020): Parental use of 'cry it out' in infants: no adverse effects on attachment and behavioural development at 18 months. – Journal of Child Psychology and Psychiatry, 61(11): 1184–1193. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13223>
- [5.] Bokor, Zs. (2023): Separation is Required in Our Special Situation: Minority Public Health Programs in Interwar Transylvania. – Hungarian Historical Review, 12(3): 395–432. <https://doi.org/10.38145/2023.3.395>
- [6.] Borgos, A. (2013): Madzsarné Jászi Alice a női testkultúra új útjain. – Holmi, 25(5): 653–668.
- [7.] Bozóky, É. (1998): Zord idők nyomában... – Pro Pannonia, Pécs.
- [8.] Burbidge, A. (2016): Letting Babies Cry – The Facts Behind the Studies. La Leche League GB. Retrieved from <https://laleche.org.uk/letting-babies-cry-facts-behind-studies/>
- [9.] Cullen, N., és Rowold, K. (2024): "Mothers' Milk and Mothers' Time: Childcare Advice and the Conceptualization of Demand Feeding in Post-1945 Britain and Italy." The Historical Journal, 67(1), 102–123. <https://doi.org/10.1017/S0018246X23000456>.
- [10.] Czerny, A., és Keller, A. (1906): Des Kindes Ernährung. – Ernährungsstörungen und Ernährungstherapie. (Band 1) Leipzig, Franz Deuticke.
- [11.] Czimmek, A. (2015): Emmi Pikler: Mehr als eine Kinderärztin. – P. Zeitler Verlag, Munich.
- [12.] Csatlós, J. (szerk.) (2012): Elmozdulás. Munkáskultúra és életmódreform a Madzsar-iskolában. – PIM – Kassák Múzeum, Budapest.
- [13.] Deáky, Z. (2011): Jó kisfiúk és leánykák. A kisgyermekkor történeti néprajza Magyarországon. – Századvég, Budapest.
- [14.] Deáky, Z. (2002): A hivatalos és a hagyományos gyógyítás a magyar történeti forrásokban. – Osiris, Budapest.
- [15.] Deáky, Z., és Krász, L. (2005): Minden dolgok kezdte. A születés kultúrtörténete Magyarországon: XVI. – XX. század. – Századvég, Budapest.
- [16.] Fekete, S. (1932): Anyák iskolája. – Országos Stefánia Szövetség, Budapest.
- [17.] Gellér, K. (2001): A gödöllői művésztelep 1901–1920. – Gödöllő.
- [18.] Gerlóczy, F., Kamarás, J., és Bodó, T. (1953): Újszülött-ellátás tapasztalatai 3500 eset kapcsán. – Gyermekgyógyászat, 3(7): 206–213.
- [19.] Halasi, L. összeáll. (1988): Budapesti közéleti névmutató (1945–1950) II. (Levéltári dokumentáció 9.) – Budapesti Főváros Levéltára, Budapest.
- [20.] Hays, S. (1996): The Cultural Contradictions of Motherhood. – Yale University Press, New Haven.
- [21.] Herczog, M. (1997): A gyermekvédelem dilemmái. – Pont Kiadó, Budapest.

Opuscula Theologica et Scientifica 2025 3(1): 231–260.

A Wesley János Lelkészképző Főiskola Tudományos Közleményei

[Scientific Journal of John Wesley Theological College]

<https://opuscula.wjlf.hu> • ISSN 2939-8398 (Online)

Svégel: Anyaság – [Motherhood]

<https://doi.org/10.59531/ots.2025.3.1.231-260>

- 257 -

- [22.] Kacsó, L., és Jancsó, B. (1935): A szoptató anya és gyermeke. (Hasznos Könyvtár, Egészségügyi Sorozat 1.) – Ágisz, Brassó.
- [23.] Kende, Á. (2024): A politika nagyobb hatással van a gyermeknevelési elveinkre, mint gondolnánk. Qubit. 2024.09.30. <https://qubit.hu/2024/09/30/a-politika-nagyobb-hatassal-van-a-gyermekeknevelési-elveinkre-mint-gondolnánk>
- Kincses, K. (2011): Soha nem akartam innen elmenni, most se, és a jövőben sem. Amennyiben van jövő. Reismann Marian (1911–1991). – Forrás, 43(7–8): 106–132. <https://www.forrasfolyoirat.hu/upload/articles/1062/kincses.pdf>
- [25.] Kirschenbaum, L. A. (2001): Small Comrades. Revolutionizing Childhood in Soviet Russia, 1917–1932. – Routledge, New York.
- [26.] Kovai, M. (2016): Lélektan és politika. Pszichotudományok a magyarországi államszocializmusban 1945–1970. – L'Harmattan, – Budapest.
- [27.] Kunt, G. (2020): "Még a peches árjánál is könnyebb sorom volt." Egy atipikus memoárnapló a vészidőszakról. – In: Tolnainé Kassai Margit: Óvoda az óvóhelyen. Feljegyzések a Sztehlo-gyermekekmentésről. S.a.r.: Kunt Gergely. Magvető, Budapest.
- [28.] László, M., és Pikler, E. (1963): Anyák könyve. – Medicina, Budapest.
- [29.] Madzsarné Jászi, A. (1926): A női testkultúra új útjai. – Budapest, Athenaeum.
- [30.] Michaels, P. A. (2014): Lamaze. An International History. – Oxford University Press, Oxford.
- [31.] Magyar Lexikon. Az egyetemes ismeretek encyklopaediája. (1884): Sopornya – Vezér (15. kötet): Budapest: Gerő Lajos Kiadóhivatala.
- [32.] Nagy, Tamásné. (Interjú): Készítette: Réz Judit (2007): Centropa Alapítvány. <https://www.centropa.org/hu/biography/nagy-tamasne>
- [33.] Pető, A. (2023): "The Invisible Anikó Szenes." Nashim. – A Journal of Jewish Women's Studies és Gender, 42, 10–35. <https://doi.org/10.2979/nashim.42.1.02>
- [34.] Pető, A. (2020): Árnyékban. Rajk Júlia élete. – Jaffa Kiadó, Budapest.
- [35.] Petrie, S. (2005): The Work of Emmi Pikler and Magda Gerber. In: Petrie, S. és Owen, S. (Eds.): Authentic relationships in group care for infants and toddlers – Resources for Infant Educators (RIE) principles into practice. – J. Kingsley Publishers, London.
- [36.] Pikler, E. (Péter): (1959): Mit tud már a baba? – Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- [37.] Preissler, L. (2024): Governing Parents: Early Childhood, Intensive Mothering and Disciplinary Power in Switzerland. (PhD Dissertation, University of Lucerne):
- [38.] Pukánszky, B. (2015): Bevezetés a gyermekkor történetébe. – SZTE, Szeged. http://www.jgyph.hu/mentorhalo/tananyag/Bevezets_a_gyermekekortrtnetbe/5_a_gyermekek_vsszada.html
- [39.] Rajk, J. (közr.) (2022): "Ne sajnálj most; hallgasd figyelmesen, amit beszélek..." – Tiszatáj, 76(1): 44–61.
- [40.] Rajk, L. (2019): A tér tágassága. – Magvető, Budapest.
- [41.] Richardson, D. (1993): Women, Motherhood and Childrearing. – Macmillan, London.
- [42.] Strickerné Polányi, L. (1911): Néhány szó kis gyermekeinkről. – A nő és a társadalom, 9, 151.

Opuscula Theologica et Scientifica 2025 3(1): 231-260.

A Wesley János Lelkészsképző Főiskola Tudományos Közleményei

[Scientific Journal of John Wesley Theological College]

<https://opuscula.wjlf.hu> • ISSN 2939-8398 (Online)

Svégel: Anyaság – [Motherhood]

<https://doi.org/10.59531/ots.2025.3.1.231-260>

- 258 -

- [43.] Szakasits, K. (Schifferné): (1985): Fent és lent 1945–1950. – Magvető, Budapest.
- [44.] Szana, S. és Totis, B. (1919): Hiányosan táplált szopós csecsemők dyspepsiája. – Orvosi Hetilap, 63(26): 285-288.
- [45.] Szapor, J. (2017): A világhírű Polányiak. Egy elfelejtett család regényes története. – Aura Kiadó, Budapest.
- [46.] Temesváry, R. (1901): A tejelválasztás és szoptatás élet- és kórtanának kézikönyve. – Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest.
- [47.] Tészabó, J. (2005): A gödöllői művésztelep és a nevelés. – Iskolakultúra, 2005(2): 17-25.
- [48.] Tényi, V., és mti (2021): Interjú Pikler Emmivel (1983): Előadások Pikler Emmiről. – Magyarországi Pikler-Lóczy Társaság, Budapest.
- [49.] Tolnainé Kassai, M. (2020): Óvoda az óvóhelyen. Feljegyzések a Sztehlo-gyermekmentésről. S.a.r.: Kunt Gergely. – Magvető, Budapest.
- [50.] Varsa, E. (2021): Protected Children, Regulated Mothers. Gender and the “Gypsy Question” in State Care in Postwar Hungary, 1949–1956. CEU Press, Budapest.
<https://doi.org/10.7829/j.ctv18b5c4c>
- [51.] Vásárhelyi, M. (2019): Valahogy megvagyunk – Snagovi emlékkönyv. – Ab Ovo, Budapest.

Összefoglaló. A tanulmány a 20. századi Magyarország egyik legismertebb női csecsemőgondozó szakemberével, Pikler Emmi (1902-1984) életével és munkásságával foglalkozik, aki orvosként és gyermekgondozási szakemberként is jelentős befolyással bírt a csecsemőgondozás és a csecsemőotthonok fejlődésére a második világháború utáni időszakban. A tanulmányban Pikler Emmivel készített életútinterjúk, publikációi és egyéb személyes források (oral history, memoárok) alapján vázolom fel Pikler gyereknevelésről alkotott elképzeléseit. A korai, reformpedagógiai indíttatását és családorvosi módszere kialakulását követően a gyereknevelési kiadványai alapján elemeztem szakértői tevékenységét. A második világháború alatti, majd a szocialista nevelési publikációk két vitatott pontját, a sírni hagyás és az időre szoptatás elveit, a korszak nevelési trendjeibe ágyazva vizsgáltam meg. A Pikler névvel összeforrt Lóczy Lajos utcai Csecsemőotthon történetének egyik fájdalmas és elhallgatott pontját, a politikai okokból családjuktól elszakított csecsemők történetét tártam fel, különböző emlékek alapján.

Svégel: Anyaság – [Motherhood]

<https://doi.org/10.59531/ots.2025.3.1.231-260>

- 259 -

APPENDIX

- ¹ A fejezet megírását az MTA-BTK Lendület Munkaformák kutatócsoport támogatta. Köszönettel tartozom továbbá Herczog Máriának és Pető Andreának a tanácsaikért és a közös munkáért.
- ² Pikler Emmivel a halála előtt nem sokkal, 1983 szeptemberében készített életútinterjút kollégája Tényi Vera, a Lóczy Lajos utcai Csecsemőotthon akkori könyvtárosa.
- ³ Májusi Krónika. *A nő és a társadalom* 1911. 6. sz. 98.
- ⁴ Péter György 1948 és 1968 a KSH elnöke volt. Nevéhez fűződik az 1960-as népszámlálás előkészítése és a KSH módszertani megújítása.
- ⁵ Az elemzést az 1959-es, negyedik kiadás alapján készítettem. Péter Pikler, 1959. A megjelenést követően Elfride Hengstenberg fordította le németre. Czimmek, 2015: 62.
- ⁶ Réz Judit interjúja, 2007. Centropa Alapítvány <https://www.centropa.org/hu/biography/nagy-tamasne>
- ⁷ A szóban forgó kisfiú a Casino utcai gyerekotthonban élt, ott gondozta őt Kassai, mielőtt a Pauler utcába került.
- ⁸ A memoárnapló bejegyzéseit a szerző a férjének címezve írta, levelező stílusban.
- ⁹ BFL XXIII.101.a - 1950.11.03.; *Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei* 1945: 1945. november 28. alakuló közgyűlés jegyzőkönyve, 403.
- ¹⁰ Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei 1945: 1945. november 28. alakuló közgyűlés jegyzőkönyve, 403. és 1945. december 5. rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyve, 424.
- ¹¹ Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei 1946: 1946. augusztus 26. rendes folytatólagos közgyűlés jegyzőkönyve, 207.
- ¹² Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei 1947: 1947. november 12. rendes közgyűlés jegyzőkönyve, 229.
- ¹³ MNL-OL-M-KS-274 f-4 cs-114 ő.e. 1946.01.29. A Magyar Kommunista Párt Titkársága ülésének jegyzőkönyve,
- ¹⁴ MNL-OL-M-KS-274 f-4 cs-115 ő.e. 1946.02.05. A Magyar Kommunista Párt Titkársága ülésének jegyzőkönyve,
- ¹⁵ Az otthon számos névváltozáson esett át: 1961-től Módszertani Csecsemőotthon, 1964-től az Egészségügyi Minisztérium Csecsemő- és Kisgyermekgondozási és Nevelési Módszertani Intézete, 1970-ben Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézetére nevezték át, majd 1986-tól Csecsemőotthonok Pikler Emmi Országos Módszertani Intézete.
- ¹⁶ Schifferné Szakasits Klára a szociáldemokrata politikus, Szakasits Árpád lánya, akit 1950-ben, hivatalban lévő köztársasági elnökként letartóztattak és 1956-ig börtönben ült. Férje, Schiffer Pál szintén szociáldemokrata politikus volt, aki ugyanúgy 1950-ben került letartóztatásban. Szakasits Klárát és öt gyermeküket kitelepítették Debrecenbe, az apa pedig egy hortobágyi munkatáborba került.
- ¹⁷ Lakásépítési engedélyéről hírt közölt az MTI: Magyar Országos Tudósító, 1933. szeptember 12. XV. évf. 206. sz. 22. Továbbá 1935 és 1936-os dátumú közjegyzői okiratokban szerepel Zsilinky Gábor neve mellett lakcímként a II. kerületi Lóczy utca 3. BFL VII.179.a. Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Lázár Ferenc közjegyző iratai. Okiratok.
- ¹⁸ Pollákné Stern Szerén (1894-1966) zsidó származású tanítónő, a két világháború között ismert szociáldemokrata politikus, 1925 és 1940 között a Fővárosi Tanács tagja. A zsidóüldözést és a háborút követően, 1945 és 1950 között a Fővárosi Tanács Társadalompolitikai Osztályának vezetője volt. Papp – Varsányi 2006.
- ¹⁹ Sárkány Jenő gyermekgyógyász, később a Heim Pál Gyermekkórház főorvosa.

Opuscula Theologica et Scientifica 2025 3(1): 231-260.

A Wesley János Lelkészképző Főiskola Tudományos Közleményei

[Scientific Journal of John Wesley Theological College]

<https://opuscula.wjlf.hu> • ISSN 2939-8398 (Online)

Svégel: Anyaság – [Motherhood]

<https://doi.org/10.59531/ots.2025.3.1.231-260>

- 260 -

²⁰ Az anyáról, Zsigmondi Éváról a letartóztatása után derült ki, hogy terhes, a lányát az ÁVH börtönében szülte meg, majd nyolc nappal a szülést követően visszaküldték a Markó utcai börtönbe. Az újszülött Pikler Emmi csecsemőotthonába került. Rajk (közr.) 2022: 47-48.

²¹ Zsigmondi Ágnes bátyja. A Lóczyban töltött időszakban nem tudták egymásról hogy testvérek. Rajk (közr.) 2022: 47-48.

²² Édesapja Reismann Adolf (1867-1940) szülész-nőgyógyász, a Magyar Bábakönyv szerzője volt, testvére Reismann János, akit 1949-ben a Rajk-per kapcsán letartóztattak.

²³ ÁBTL -2.1. - I/49 (V-142702) Jelentés Dobó Jánosné ügyében.

²⁴ *Magyar Lexikon* 15. 1884: 140.

²⁵ A Hirschler Imre közreműködésével készült kötetekben szerepel nőgyógyászati rész a nemi éréstől, menstruációról, terhességről, szülésről. A László – Pikler szerzőpáros által jegyzett kiadványok csak a szülés utáni időszakokkal foglalkoznak.

²⁶ Az elemzés az 1963-as hetedik kiadás lapján készült. László – Pikler 1963. A kötet fényképeit Reismann Marian készítette.